

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Periodikum Osvěta lidu z let 1896 – 1941 v dobovém kontextu

Diplomová práce

Autor: Václav Nyč
Studijní program: N7105 Historické vědy Mg
Studijní obor: Archivnictví – modul Moderní systémy v archivnictví
Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Hradec Králové, 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 30.4.2015

Anotace

NYČ, VÁCLAV. *Periodikum Osvěta lidu z let 1896 – 1941 v dobovém kontextu*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 84 s. Diplomová práce.

Práce se bude zabývat komplexní analýzou časopisu Osvěta lidu z let 1896 - 1941. Pozornost bude zaměřena na dobový kontext, v němž bylo periodikum vydáváno, i na témata a rubriky, které se v něm v průběhu jednotlivých let objevovaly. V této souvislosti bude též sledována cílová skupina, pro niž bylo především určeno. V neposlední řadě bude rekonstruován okruh lidí, kteří se na jeho vydávání významně podíleli.

Klíčová slova: periodikum, předplatné, redaktor, periodicitu, obsah

Annotation

NYČ, VÁCLAV. *Periodical Osvěta lidu from the years 1896-1941 in the contemporary context*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 84 s. Diploma Dissertation.

Diploma thesis will deal with comprehensive analysis of the magazine *Osvěta lidu* from the years 1896 - 1941. The focus will be on contemporary context in which it was published periodical, even on topics and rubrics that are in it during individual years appeared. In this context, it will also be the target group for which it was primarily intended. Finally, the reconstructed circle of people who are on his extradition significantly involved.

Key words: journal, subscription, editor, periodicity, kontent

Obsah

1. Úvod	8
2. Rozvoj Hradce Králové ve 2. polovině 19. století	9
3. Osvěta lidu v období 1896 – 1900.....	10
3.1. Podtituly	10
3.2. Periodicita	11
3.3. Tiskařské společnosti.....	11
3.4. Majitel	12
3.5. Vydavatel.....	12
3.6. Sídlo redakce	13
3.7. Obsah periodika a cenzura.....	14
3.8. Náboženství a Osvěta lidu	15
3.8.1. Jednota Bratří Českých	16
3.9. Zodpovědní redaktoři.....	16
3.10. Rubriky.....	17
3.11. Reklama.....	20
3.12. Finanční situace ve východních Čechách	20
3.13. Veřejné čítárny	21
3.14. Předplatné.....	22
3.15. Příloha Hlas lidu.....	23
4. Rozvoj Pardubic ve 2. polovině 19. století	25
5. Osvěta lidu v období 1900 – 1916.....	26
5.1. Sídlo redakce	26
5.2. Podtituly	28
5.3. Periodicita	28
5.4. Tiskařské společnosti.....	29
5.5. Majitel	29
5.6. Vydavatel.....	31
5.7. Obsah periodika a cenzura.....	32
5.8. Zodpovědní redaktoři.....	34
5.9. Rubriky	35
5.10. Reklama.....	39
5.11. Předplatné.....	40
5.12. Ostatní časopisy vycházející ve stejném období	42

5.12.1.	Ratibor.....	42
5.12.2.	Rozhledy (Královéhradecké rozhledy).....	43
5.12.3.	Kraj královéhradecký.....	44
5.12.4.	Štít.....	44
5.12.5.	Pochodeň.....	44
5.12.6.	Věstník Sokolské župy Orlické.....	44
5.12.7.	Hlasy venkova.....	45
5.12.8.	Nezávislost.....	45
5.12.9.	Orlické proudy.....	45
5.12.10.	Finanční rozhled.....	45
5.12.11.	Půčky.....	45
5.13.	Přílohy Osvěty lidu.....	46
6.	Osvěta lidu v období 1919 – 1924.....	48
6.1.	Podtituly.....	48
6.2.	Sídlo redakce.....	48
6.3.	Periodicita.....	49
6.4.	Tiskařské společnosti.....	49
6.5.	Majitel.....	50
6.6.	Vydavatel.....	50
6.7.	Obsah periodika a cenzura.....	51
6.8.	Zodpovědní redaktoři.....	55
6.9.	Rubriky.....	57
6.10.	Reklama.....	59
6.11.	Předplatné.....	60
6.12.	Ostatní časopisy vycházející ve stejném období.....	64
6.12.1.	Hradecká Stráž.....	64
6.12.2.	Klasobraní.....	64
6.12.3.	Úřední list.....	64
6.12.4.	Nové směry.....	64
6.12.5.	Východočeský sport a hry.....	64
6.12.6.	Český severovýchod.....	65
7.	Osvěta lidu v období 1924 – 1941.....	66
7.1.	Sídlo redakce.....	66
7.2.	Podtituly.....	66

7.3.	Periodicita	67
7.4.	Tiskařské společnosti.....	68
7.5.	Majitel a vydavatel	68
7.6.	Obsah periodika a cenzura	69
7.7.	Zodpovědní redaktoři.....	71
7.8.	Rubriky	73
7.9.	Reklama	76
7.10.	Předplatné.....	77
8.	Závěr.....	80
9.	Seznam literatury	82

1. Úvod

Tématem této diplomové práce je rozbor periodika Osvěta lidu, které vycházelo v letech 1896 až 1941. Hned z úvodu je třeba poznamenat, že podobný výzkum v tomto rozsahu nemá u nás obdoby. Jedná se tak o první detailní rozbor časopisu, který už více než 70 let nevychází. Není tak možnost opřít se o nějakou již zavedenou osnovu. Cílem tohoto rozboru je zaznamenat změny, jež provázely Osvětu lidu během jejích 44 ročníků.

Redakce Osvěty lidu prošla oběma světovými konflikty, které ji poznamenaly. Pokaždé vydržela pouze první dva roky války. Za I. světové války byla Osvěta lidu v roce 1916 úředně pozastavena a její činnost se obnovila až po válce. Druhý světový konflikt ovšem znamenal pro tento list konec existence. Práce se proto zaměří na změny a vývoj spojený s redakcí periodika. Hlavním předmětem zájmu budou zodpovědní redaktoři a jejich přístup k periodiku, které vedli. Dále bude pozornost zaměřena na sídlo redakce, které se zprvu velmi často měnilo, periodicitu, cenu jednotlivých vydání a předplatné, majitele a v nepolehčí řadě vydavatele časopisu. Kromě změn týkajících se přímo redakce bude cílem i sledování tiskařských podniků, které se na vydávání periodika podílely. Osvěta lidu byla populárním královéhradeckým časopisem. Díky svému obsahu, kterému se práce bude také věnovat, si našla velkou základnu čtenářů. Hlavním pramenem bude digitalizovaná verze časopisu Osvěta lidu z roku 2000 ze studijního fondu společenskovední knihovny Muzea východních Čech. Součástí této digitální kopie je bibliografie, která poslouží jako základní zdroj informací. Ty pak budou ověřeny přímo jednotlivými čísly časopisu.

Diplomová práce bude pro přehlednost rozdělena na čtyři významná období. První zaznamená začátky časopisu v letech 1896 – 1900 a následný přesun redakce do Pardubic. Druhé bude sledovat následujících 16 let, kdy vedení Osvěty lidu sídlilo v Pardubicích. Další roky 1919 – 1924 podchytí znovuoobnovení redakce a přesídlení zpět do Hradce Králové, kde se periodikum stává orgánem Československé národní demokracie. Závěrečné období bude sledovat časové rozmezí v letech 1924 – 1941, na jehož konci Osvěta lidu definitivně zanikla.

2. Rozvoj Hradce Králové ve 2. polovině 19. století

Novodobý rozvoj a hospodářský význam města začíná v roce 1851, kdy byl Hradec Králové povýšen na samostatné město a zároveň byly osamostatněny i sousední obce. Když Hradec Králové už neměl status pevnosti, nepotřeboval hradby. V této záležitosti si velké zásluhy získal náměstek starosty J. Lad. Pospíšil (1848 – 1893), který tzv. transakční smlouvou získal finanční prostředky pro výstavbu nových vojenských budov. V místech, kde dříve stávaly hradby, se začaly stavět školy (1893 odborné školy zámečnické, 1897 Vyšší škola obchodní). V roce 1899 byla městu opatřena pitná voda ze 4 km vzdálených Plotišť a o deset let později byla zřízena i bezvadná užitková voda z levého břehu Labe. Řádná kanalizace byla dostavěna v roce 1915 a dosahovala délky 10 000 metrů. Pozornost byla zaměřena i na obě hradecké řeky. Labe i Orlice se dočkaly regulace svých toků. Vznikaly nové mosty a město vzkvétalo. Velký skok vpřed znamenala pro město vodní elektrárna na Labi (Malá vodní elektrárna Hučák), jež byla vystavěna v roce 1912.¹ Prosadil se asanační zákon, a proto byly veškeré novostavby a přestavby ve městě osvobozeny na 18 let od domovní daně činžovní a autonomních přírážek. To mělo pozitivní vliv na nárůst počtu obyvatel. V roce 1890 bylo v Hradci Králové 267 domů se 7 816 obyvateli, ale o 30 let později už ve městě stálo 610 domů a počet obyvatel vzrostl na 13 115.² Zájem o Hradecko vrcholil stavbou muzea. O tento architektonický skvost se zasloužil v letech 1909 – 1912 J. Kotěra.

¹ *Osvěta lidu městu Hradci Králové: k 28. říjnu 1922.* Nový Bydžov: Osvěta lidu, 1923, s. 8-10.

² *Osvěta lidu: Orgán českosl. Nár. Demokracie v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové,

² *Osvěta lidu: Orgán českosl. Nár. Demokracie v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1922, roč. 25, č. 68, s. 2.

3. Osvěta lidu v období 1896 – 1900

Období, které vymezuje čas od vzniku periodika Osvěta lidu, jeho formování a získávání čtenářů, až po přesun redakce do Pardubic a nových začátků.

V roce 1890 se v Hradci Králové stal biskupem P. Eduard Jan Nep. Brynych. Byl to známý katolický spisovatel a publicista. Jeho snahou bylo zpolitizování katolictví a k tomu mu měl pomoci jeho vysoký úřad. Byl také kvalitním řečníkem, který se stal rychle nenáviděným pro své útoky na české reformátory (Jan Hus, Jan Žižka, Petr Chelčický a J.A. Komenský). V roce 1893 založil „Tiskové družstvo“ v Hradci Králové a koupil od dědiců po Lad. J. Pospíšilovi tiskárnu. Tu přenesl do nově postaveného Adalbertina. O dva roky později (1895) začal Brynych v Hradci vydávat týdeník „Obnova“. Jednalo se o list katolické strany. První číslo vyšlo 20. března.³ Byla tak pocíťována potřeba založit plátek, který by byl s Obnovou v rozporu. I to byl jeden z impulzů, aby došlo v srpnu 1896 k založení Osvěty lidu, jejíž první číslo vyšlo 8. srpna.⁴

3.1. Podtituly

Charakteristika tohoto časopisu není jednoduchá. Za svou dobu působení 1896 – 1941 procházela Osvěta lidu častými změnami (viz níže). To je právě jeho nejpřesnější definice. Důkazem toho jsou neustále se měnící podtituly. V prvním roce působení časopisu (1896) byl název spojován s podtitulem „List pro severovýchodní Čechy“⁵, o rok později, pro druhý ročník, byl podtitul změněn na „Politický týdeník“⁶ pro severovýchodní Čechy⁷. Další drobná úprava přišla ještě ten samý rok v červenci, kdy byl podtitul prodloužen na „Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy“.⁸

³ DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí)*. Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924, s. 18.

⁴ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930., s. 84.

⁵ *Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy*. Praha: Frant. Červinka, 1896, roč. 1, č. 1.

⁶ Ve výše uvedených podtitulech si lze všimnout gramatické nesrovnalosti. Slovo „týdeník“ dnes známe pouze s jedním „n“. Dříve však byl tolerovaný i gramatický tvar se dvěma „nn“. To potvrzují i Pravidla českého pravopisu z roku 1913 – „týdenní; týdeník (m. –nník)“. adaptuje (*Pravidla českého pravopisu: s abecedním seznamem slov a tvarů*. Praha: Knihtiskárna c.k. školního skladu, 1913, str. 119.)

⁷ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy*. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 18.

⁸ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1897, roč. 2, č. 27.

3.2. Periodicita

Svůj první ročník zahájilo periodikum v Hradci Králové jako regionální dvoutýdeník. Nové číslo vycházelo vždy po 14ti dnech v pátek.⁹ V listopadu začal časopis vycházet ve čtvrtek.¹⁰ O rok později se periodicita zvýšila na jedno vydání týdně a Osvěta se stala týdeníkem, který vycházel každou sobotu. Navíc se pozměnila grafika titulní strany.¹¹ Během listopadu 1900 (V. ročník) přesídlila redakce do Pardubic. To přineslo další grafické úpravy titulní strany. Přesun do nového působiště znamenal také zvýšení periodicity na dvě vydání týdně. Kromě standardní soboty vycházelo nové číslo i ve středu.¹²

3.3. Tiskařské společnosti

Osvěta lidu však neměnila pouze svou periodicitu a sídlo redakce. V tomto krátkém období se vystřídalo i několik tiskařských společností. Nejprve měl tisk periodika na starosti pražský podnik Edv. Beuforta, kde se časopis tiskl v roce 1896. Následující rok byl ale z tohoto hlediska velmi zajímavý. Vystřídalo se několik společností. Tisk se přesunul do Hradce Králové, kde ho měli na starosti Bratři Peřinové. Ovšem už v červnu majitel časopisu (Lidová osvěta v čele s předsedou Jaroslavem Stuchlíkem) vypověděl této tiskárně smlouvu kvůli porušení redakčního tajemství. Ve 22. čísle druhého ročníku potom píše: „*Pravdou je, že redaktor našeho listu J. J. Hevera několikrát si stěžoval na porušování redakčního tajemství se strany chéfa tiskárny p. Ant. Peřiny. Stávalo se, že každý rukopis šel dříve do redakce Ratibora, než do rukou sazečových, a že p. Ant. Peřina nechoval se se s náležitou úctou k redaktoru našemu a případně i k tomu či onomu členu správní rady.*“¹³ Jelikož byl od roku 1887 Ratibor majetkem tiskárny Bratří Peřinů¹⁴, dalo se předpokládat, že zajímavá témata by bratři mohli využít pro svůj vlastní časopis. Vlastníci Osvěty lidu dále reagují na ataky ze strany tiskárny: „*Je skutkem nečestným, když firma Bratři Peřinové vhodí do veřejnosti podezření, jako bychom jí nebyli řádně platili za tisk.*“¹⁵ Následuje výpis plateb za služby od 19. 9. 1896 – 20. 4. 1897 se závěrem, že firma Bratří Peřinů přijala

⁹ Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy. Praha: Frant. Červinka, 1896, roč. 1, č. 1.

¹⁰ Osvěta lidu: Politický list pro severovýchodní Čechy. Hradec Králové, 1896, roč. 1, č. 9.

¹¹ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 2.

¹² Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy. Pardubice: Společné knihtiskárny v Pardubicích, 1900, roč. 5, č. 47.

¹³ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy. Pardubice, 1897, roč. 2, č. 22, s. 6.

¹⁴ DOMEČKA, Ludvík. Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí). Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924, s. 15

¹⁵ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy. Pardubice, 1897, roč. 2, č. 22, s. 6.

za tisk od vedení Osvěty lidu celkem 1 356 zl. a 35 kr. Zároveň dodává, že za poslední tři čísla ještě tiskárně dluží 134 zl.

Spolupráce s firmou Bratří Peřinů byla tak rozvázána a dočasně se využívalo služeb Františka Hoblíka z Pardubic. Začátkem září se tisk přesunul do Jaroměře, kde ho měl na starosti pan F. Popelka.¹⁶ Zde se tisklo pouhý měsíc, protože už 40. číslo z 9.10 bylo tištěno v knihtiskárně L. Sehnala (Bedřich Outrata) v Jičíně.¹⁷

3.4. Majitel

Několik změn nastalo i ve vedení a vlastnictví tohoto periodika. Prvním majitelem byl statkář František Červinka (1896), který byl navíc i nakladatelem a vydavatelem časopisu. „Majitel a nakladatel Fr. Červinka ze Stěžer“.¹⁸ O rok později byl založen spolek „Lidová osvěta“, jenž se skládal z drobných živnostníků, kteří financovali oba časopisy (Osvětu lidu a Hlas lidu). Předsedou Vydavatelského družstva „Lidová osvěta“ v Hradci Králové s.r.o byl František Červinka.¹⁹ Později ho vystřídal Jaroslav Stuchlík. Místopředsedou i nadále zůstal Bohumil Košťál.²⁰ Dalším majitelem se stal Alois Hajn. Vlastníkem Osvěty lidu byl od 30. 10. 1897.²¹

V SOKA Hradec Králové není o Františku Červinkovi, Viktoru Červenkově, Jaroslavu Stuchlíkovi a Bohumilu Košťálovi více informací. Jedná se o drobné živnostníky, kteří byli členy vydavatelského družstva Lidová osvěta. Více informací se mi podařilo zjistit pouze o Bohumilu Košťálovi. Ačkoliv souhlasí jeho povolání (hostinský) i místo bydliště (Plotiště), přijde mi nepravděpodobné, aby místopředsedou Lidové osvěty byl 12 letý chlapec. Bohumil Košťál se totiž narodil 2. 1. 1885 v Plotištích v Hradci Králové. Jeho manželkou byla Růžena Košťálová (rozená Suková) z Náchoda. V domácnosti s nimi žil i František Košťál, který byl také hostinským.

3.5. Vydavatel

Majitel periodika se ne vždy shodoval s vydavatelem. Po Františku Červinkovi a vydavatelském družstvu „Lidová osvěta“ se stal vydavatelem Josef Stanislav Hevera,

¹⁶ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Jaroměř, 1897, roč. 2, č. 35, s. 8.

¹⁷ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Jičín, 1897, roč. 2, č. 40, s. 8.

¹⁸ *Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy*. Praha: Frant. Červinka, 1896, roč. 1, č. 1.

¹⁹ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 85.

²⁰ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy*. Pardubice, 1897, roč. 2, č. 22, s. 8.

²¹ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Jičín, 1897, roč. 2, č. 43, s. 8.

kteřý byl tou dobou i zodpovědným redaktorem. Poprvé se jako vydavatel objevil v 7. čísle druhého ročníku.²² Jeho působení ovšem vydrželo jen pár měsíců. Už ve 31. čísle ho na postu redaktora i vydavatele vystřídal Em. Loskot.²³ Ale ani Em. Loskot se na pozici vydavatele neudržel dlouho. Spolu se 43. číslem ze dne 30. 10. 1897 přebírá pomyslnou štafetu Alois Hajn. Ten na několik dalších let spojil dohromady veškeré vedoucí funkce. V jedné osobě byl majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor.

3.6. Sídlo redakce

Už výše bylo zmíněno, že periodikum *Osvěta lidu* měnilo svou periodicitu a také sídlo redakce. Právě umístění redakce ovlivňovalo obsah časopisu. Když sídlila v Hradci Králové, byla hlavní rubrika o Hradci Králové a jeho nejbližším okolí. Obdobně tomu tak bylo po přesunu do Pardubic.

Své působení zahájila *Osvěta lidu* v Hradci Králové v Pražské ulici č. 78 (dnešní Pražská třída). Sídlila zde i redakce její přílohy - *Hlasu lidu*. V periodiku je umístění redakce a administrace ještě upřesněno. *Osvěta lidu* byla na této adrese v zadní místnosti a *Hlas lidu* v té přední. Přesto inzerci a dopisy za *Hlas lidu* přebíral majitel a vydavatel Viktor Červenka na Malém náměstí.²⁴ O dva roky později (1898) se redakce přemístila do Palackého ulice.²⁵ Zde působila v domě Dr. Fultnera (mladého architekta, který v Hradci Králové působil společně s Kotěrou a Gočárem). V Palackého ulici vydržela redakce pouze jediný rok. Na konci dubna 1899 se přesunula do vedlejší ulice na bývalou Jiříkovu třídu (dnešní Třída ČSA).²⁶ Zde vydržela přes rok a v září 1900 se periodikum stěhuje na své poslední místo v Hradci Králové – Svatojanské náměstí.²⁷ Na této adrese vyjde dalších šest čísel a poté hlavní redakce časopisu opouští Hradec Králové.

²² *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy*. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 7, s. 8.

²³ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1897, roč. 2, č. 31, s. 12.

²⁴ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy*. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 2, s. 8.

²⁵ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Jičín, 1898, roč. 3, č. 1, s. 7.

²⁶ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Jičín, 1899, roč. 4, č. 18.

²⁷ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Kolín, 1900, roč. 5, č. 40.

3.7. Obsah periodika a cenzura

V průběhu času se měnil i obsah. Zajímavými proměnami procházel zejména ten politický. První ročníky periodika byly nevyhraněné a neutrální. „*Od počátku vštěpovali jsme našim čtenářům jiný názor na politiku, než jaký byl běžný. Politickou práci vidíme ve všem, čím se přispívá ke zdárnému rozvoji národa. Politikou rozumíme všechnu činnost, která směřuje k tomu, by národ duševně i hmotně (hospodářsky) všestranně se vyvíjel, rostl a mohutněl.*“²⁸ Do redakce Osvěty lidu mohl zasílat příspěvky každý, ale ne vždy tyto články prošly cenzurou. Avšak ani cenzura nebyla kolikrát jednotná při rozhodování o způsobilosti článku. Číslo 24 bylo zabaveno kvůli článkům „Z Třebechovic“ a „Pak věřte Vídni!“. Jelikož Osvěta lidu byla v tuto dobu tištěna v Pardubicích, rozhodoval o způsobilosti článků tiskový soud v Chrudimi. Ten potvrdil konfiskaci článku „Pak věřte Vídni!“. Naopak konfiskaci druhého článku zrušil. Po odvolání k c. k. vrchnímu zemskému soudu v Praze přišel do redakce dopis, kde stálo, že článek „Z Třebechovic“ nevyhověl. „*Je zajímavé, jak různé náhledy mohou panovati v právnícké praxi pánů od c. k. krajského a vrch. zemsk. soudu a od c. k. státního zastupitelstva.*“²⁹

Podstatné ovšem je, že zodpovědní redaktoři souhlasili s otištěním článků. Cenzura tak zasahovala například u článku „K posledním bojům národnostním“, kde cenzurovala několik řádků, ve kterých autor zmiňoval několik kritických poznámek.³⁰ Velmi kritický článek, skoro až útočný, byl zveřejněn ve čtvrtém čísle prvního ročníku. „*Byla to věru zase jednou žalostná podívaná na denníky české od Nár. Listů počínaje až do té Poličky. Carova návštěva ve Vídni přivedla je do takového vytržení, že čtenářstvu jich a zejména čtenářstvu Nár. Listů se přirozeně musila vnucovati otázka: Nejsou to snad vládní noviny ruské? Jistě by žádný vládní ruský orgán nemohl přinášeti nadšenější a podrobnější zprávy o každíčkém kroku carově.*“³¹ Téměř polovina článku je zabavena. Takto rozsáhlé zásahy cenzury jsou k vidění skutečně jen v prvních ročnících fungování periodika. Poté, co se začala Osvěta lidu politicky profilovat, přestala publikovat takto útočné články a cenzura už v periodiku nebyla téměř k vidění.

²⁸ Na prahu VIII. ročníku. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1903, roč. 8, č. 1, s. 1.

²⁹ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1897, roč. 2, č. 31, s. 7.

³⁰ K posledním bojům národnostním. *Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy*. 1896, roč. 1, č. 2, s. 1.

³¹ Z naší doby: Demokratism "Nár. L.". *Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy*. 1896, roč. 1, č. 4, s. 1.

Značná část časopisu byla tvořena zaslanými příspěvky od čtenářů. Témata se tak velmi lišila, stejně jako místa odkud byla (Černilov, Hořice, Náchod, Stěžery, apod.).³² Periodikum tedy začínalo jako časopis „pro čtenáře - od čtenářů“. Všeobecný informační kanál doplňovaly zprávy ze zahraničí. V mnoha případech se jednalo o sousední země. Většina politicky zaměřených článků navíc byla zaměřena na zasedání sněmů a volbách do nich („*Sněm království Českého*“, „*Na sněmu moravském*“, „*Zemský sněm ve Slezsku*“, „*Adresní debata v haličském sněmu*“, „*Jiné sněmy*“).³³ Periodikum bylo určené pro širokou veřejnost, a proto i jazyk a styl příspěvků byl vybírán tak, aby mu rozumělo co největší spektrum recipientů.

3.8. Náboženství a Osvěta lidu

Na rozdíl od dnešní doby, kdy převládá v českém národě ateismus, na začátku 20. století tomu bylo naopak. Nejrozšířenějším vyznáním bylo to římskokatolické, ke kterému se hlásilo téměř 71% hradeckých obyvatel. Pouhých 17% bylo bez vyznání. O ta zbylá procenta se dělila vyznání evangelická, československá a židovská.³⁴

Osvěta lidu se prezentovala jako nestranné periodikum. Důkazem toho jsou články, které zveřejňovala. I přesto, že měla rubriky věnované pouze náboženským skupinám, nebála se otisknout i kritiku církve nebo konkrétních církevních hodnostářů: „...jsme opovrženi a nenáviděni ne pro víru Kristovu, ne pro své viny, nýbrž pro přehmaty a chyby několika papežů, pro vlastizrádné a nekřesťanské si počínání našich protireformátorů 15. a 17. věku, pro povrchní, mělké církevnictví našich hierarchů, pro hnusné následky celibátu, této oběti nesnesitelné, nepřirozené a zbytečné.“³⁵ Kritice neunikl ani hradecký biskup Brynych. „Slyšel Jste též, p. redaktore, co hlásal p. biskup o svobodomyšlnosti, liberalismu, jenž vši nynější bídy a rozervanosti lidské příčinou a jenž jedině má na svědomí, že nemáme dosud ty „staré blahé časy?“ To se p. biskupovi B. povedlo, což? Náš lid přec mohl by sám leccos povědět o těch bývalých časích na př. o poddanství a robotě, avšak při tom též uvědomit si, co liberalismus vykonal, co zůstane vždy jeho skvělou památkou!“³⁶ Na důvěryhodnosti těchto článků přidává i fakt, že některá z nich byla uvedena v rubrikách „Z klerikálního tábora“ určených přímo

³² Osvěta lidu: *List pro severovýchodní Čechy*. Praha: Frant. Červinka, 1896, roč. 1, č. 1, s. 3-4.

³³ Osvěta lidu: *Politický list pro severovýchodní Čechy*. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 1, s. 2.

³⁴ Osvěta lidu: *Orgán českosl. Nár. Demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1922, roč. 25, č. 68, s. 4.

³⁵ Osvěta lidu: *Politický týdeník pro severovýchodní Čechy*. Jičín, 1897, roč. 2, č. 44, str. 2

³⁶ tamtéž, str. 3

pro klerikály. Nejedná se v žádném případě o náboženské periodikum s postraním úmyslem agitovat a apelovat na čtenáře. Účelem je pouze informovat a tuto funkci plní periodikum obstojně. Některé dopisy zaslané redakci jsou otištěny ve své původní formě. Vzniká pak jistá forma dialogu mezi korespondentem a redaktorem periodika. Tyto veřejné „rozhovory“ jsou zajímavé například při stížnostech. „*Vážený p. redaktore! Přiložené tiskopisy právě se začínají rozesílat. Měl byste to pořádně sěřezat, je to vyděračství. Pan biskup před časem chtěl docela, aby se na všechny kněze v diecesi zavedla daň, aby ročně musel každý dát na Adalbertinum. ale neprosadil to.*“³⁷

3.8.1. Jednota Bratří Českých

Tito lidé se prezentují jako velmi vzdělaná skupina, která se odvolává na slávu českého národa, jenž svého času vynikal nad ostatními národy v literatuře, umění i vznešenými snahami po čisté pravdě. „Jednota bratří českých jest dokonalý skutek ducha českého a zasluhuje přednost přede všemi křesťanskými vyznáními, která vůbec známa jsou.“³⁸

3.9. Zodpovědní redaktoři

Redakce Osvěty lidu byla zpočátku „anonymní“. U jednotlivých článků chyběla jména autorů. Až v pozdějších letech začala vycházet čísla, kde byla jména uvedena nad titulkem článku.³⁹ Na poslední stránce každého vydání (první ročníky) a na titulních stránkách bylo uváděno pouze jméno zodpovědného, hlavního redaktora. Jen ve výjimečných případech byl jmenován i další redaktor (např. Jan Dubský). Prvním z řady redaktorů, kteří řídili redakci Osvěty lidu, byl Josef Stanislav Hevera. Narodil se 7. 6. 1874 v Praze a zemřel 25. 10. 1941 také v Praze⁴⁰. Jako zodpovědný redaktor Osvěty lidu působil od vzniku časopisu do srpna 1897. Alois Hajn o svém předchůdci píše: „...přes své mládí velmi čiperný a kurážný novinář.“⁴¹ Po Josefu St. Heverovi na pár měsíců nastoupil Emil Loskot. Ten dirigoval redakci od 7. 8. 1897. Poslední říjnové číslo už vedl Alois Hajn. „V redakci „Osvěty lidu“ převzal jsem na svá bedra všechny

³⁷ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy*. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 2, str. 3.

³⁸ SLAVÍK, František Aug. *Osvěta Lidu: O Jednotě Bratří Českých*. Praha: Jana Otty, 1874, s. 15.

³⁹ *Osvěta lidu: Orgán Čs. národní demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1932, roč. 35, č. 51.

⁴⁰ SVK HK: Regionální periodika. [online]. [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://aleph2.svkhk.cz/F/NSXHFJU9A8K3E728PREKGIGET3AURXCAEURJSTS83NG1RQH HLE-58880?func=accres&acc_sequence=007259596

⁴¹ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 85.

*úkoly venkovského novnáře: organisovati politickou a kulturní práci v místě i v kraji, k psanému slovu připojovati podle možnosti i slovo mluvené (schůze a přednášky), býti iniciátorem a průkopníkem všech snah pokrokových a reformních, ať šlo o samosprávu, o život spolkový a společenský, vůbec o všechny obory mnohotvárného života národního. V Hradci jsem konal všecku tuto práci s velikou horlivostí a také s úspěchem.*⁴²

3.10. Rubriky

Osvěta lidu začala vycházet bez pevné struktury. U jednotlivých příspěvků byli hledáni společní jmenovatelé, podle kterých se rozdělovaly do kategorií – rubrik. Nejednalo se o pevné a pravidelné rubriky. Pokud se nenašel ani jeden příspěvek, rubrika v čísle vůbec nevyšla. Zprvu tak byly rubriky velmi obecné, aby mohly pojmut téměř vše. Jedinou výjimkou je pouze „Feuilleton“. Fejeton provázel Osvětu lidu od jejího vzniku až do jejího konce. Po celou dobu si udržel svůj francouzský název, což nebylo nic neobvyklého, neboť ještě v pravidlech českého pravopisu z roku 1946, je tvar feuilleton uváděn jako spisovný tvar⁴³. Francismy a anglicismy se v časopise objevovali často. Právě anglicismy byly používány zejména v oblasti sportu (football, athletica, hockey, boxing...)⁴⁴.

Hned v druhém čísle bylo uvedeno, že uvnitř časopisu nalezne čtenář fejeton, politický obzor (domácí i zahraniční), dopisy z Prahy, přehled národohospodářský a sociální, obzor samosprávný, hlídku literární a podrobné zprávy z celých severovýchodních Čech. Dále reklama slibuje zábavnou přílohu, kde budou zveřejňovány práce českých předních spisovatelů a překlady spisů cizojazyčných.⁴⁵ Skutečnost byla trochu jiná. Kromě fejetonu, kultury a částečně politiky nenašel čtenář žádnou z připomínaných rubrik. Dopisy z Prahy se poprvé vyskytly až v 6. čísle a navíc si neudržely ani pravidelnost. V časopisu se objevovaly jen někdy, a proto došlo k jejich zrušení. Národohospodářský a sociální přehled na tom byl ještě hůř. Takováto rubrika se vůbec v periodiku neobjevila. Její alternativou byly rubriky dvě. Sociální hlídka, jež

⁴² HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 85.

⁴³ *Pravidla českého pravopisu: s abecedním seznamem slov a tvarů*. v podstatě nezměněný otisk z r. 1941. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1946, s. 28.

⁴⁴ Pronikání cizích slov do českého jazyka je běžný jev. Většina z nich se v češtině, po určité době fungování v původní grafické podobě, pravopisně adaptuje. adaptuje (REJZEK, Jiří. K formální adaptaci anglicismů. *Naše řeč* [online]. 1993, roč. 76, č. 1 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7106>)

⁴⁵ *Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy*. Praha: Fr. Červinka, 1896, roč. 1, č. 2, s.8.

se na stránky v prvních ročnících dostávala nepravidelně a ne příliš často a Národní hospodářství, které bylo zavedeno až od 8. ročníku. Místo toho se v prvním ročníku objevovaly zejména tyto rubriky.

Dopisy (později Zprávy z kraje)

Příspěvek nebo článek z konkrétního místa. Většinou se jednalo o městské části Hradce Králové, nebo blízká města. Příspěvky zasílali obyvatelé, starostové, nebo externí redaktoři. Téměř každý mohl do redakce zaslat příspěvek se svým názorem. Otištěny byly i ironické příspěvky, které byly mnohdy cenzurovány. „*Ze Stěžer. Obec naše je tak šťastná, že se ji dostane každoročně toto potěšení, že z nařízení c.k hejmanství ubytovati musí některý rok i třikrátě během léta, někdy i dosti velké oddíly vojska....Jaké obtíže ubytování toto občanstvu, hlavně pak ale rolnictvu působí, to se nedá ani vypsati : neboť při ubytování koní musí rolník dobytek svůj stisniti, jen aby ten vojenský kůň pohodlí měl.*“⁴⁶

Co nového za hranicemi

Rubrika informovala hlavně o událostech v Německu. O cestách císařské rodiny a různých úpravách zákonů. Vyskytuje se pouze v prvním ročníku. „*O ukrutnostech německých osadních úředníků naproti černochům africkým byly toho napsány už celé folianty. A přece odhalují se stále nové a nové zločiny jejich. Posledním v řadě takových podařených šířitelů civilisace v nitru černé pevniny je úředník plantážní společnosti jménem Schröder, jehož nejoblíbenějším trestem bylo svírat ruce do kopírního lisu, až jim prýštila z nich krev...*“⁴⁷

Různé zprávy

Nejobecnější rubrika, která pod sebe brala veškeré příspěvky. Postupem času upravovala svůj název na „Různé a místní zprávy“⁴⁸, „Různé zprávy a poznámky“⁴⁹ a nepravidelně se v časopise objevovala až do 26. ročníku. Poskytovala informace o rakouském státním rozpočtu, o konkurenčním časopise Ratibor a dokonce zde byly i politicky zaměřené příspěvky „S mladočechy jsme nespokojeni“. „*Pátráme po tom, co*

⁴⁶ Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy. Jičín, 1896, roč. 1, č. 1, s. 4.

⁴⁷ Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy. Jičín, 1896, roč. 1, č. 1, s. 3.

⁴⁸ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 3, s. 5.

⁴⁹ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy. Jičín, 1897, roč. 2, č. 43, s. 4.

vlastně „Ratibor“ říci chtěl. Jedno vyznává: Ratibor není spokojen s nynější taktikou mladočeských poslanců: buď si přeje, aby poslanci víc radikálně opořili anebo se mu ta dnešní jich „oposice“ nechce líbit a viděl by je rád ještě blíž v samém náručí hraběte Badeniho. Jak jsme napsali: Málo jasné!⁵⁰

Redakce například nechala v této rubrice uveřejnit svatební oznámení svého kolegy Františka Červinky. „Marie Červenková roz. Cáchová z Hlinska a František Červinka ze Stěžer dovolují si oznámiti, že uzavřeli a slavili civilní sňatek, dne 3. srpna 1897 u politického úřadu v Králové Hradci. Šťastným manželům vydavatelské družstvo Lidová Osvěta a redakce Osvěty Lidu v Hradci Králové volá žijte blaze – žijte ale též i naší snaze.“⁵¹

Politické zprávy

Císařské rozkazy, zasedání sněmů aj. O tom informovala rubrika, která svůj název také několikrát upravila. Politické zprávy se změnily na přehled a v 8. ročníku (kde se objevila tato rubrika naposled) se název zkrátil pouze na Politika.

Umění a literatura

Jednalo se o celkem rozsáhlou rubriku, která se dál dělila na Literaturu a Divadlo. Umístěna byla vždy na konci čísla před reklamním blokem. Nejvíce se zajímala o hradeckou a pražskou kulturu. Nejvíce zmiňované bylo Klicperovo divadlo v Hradci Králové a Národní divadlo v Praze. Zajímavou podrubrikou byla i „Knihy redakci naší zaslané“, která téměř recenzovala danou knihu. Naposled se Umění a literatura ukázala v 19. ročníku.

První ročník Osvěty lidu byl skutečně vyvážený a nestranný. Dával prostor všem, kteří chtěli veřejně něco sdělit. Až s redaktorem Aloisem Hajnem, který přišel z redakce „Lidu“ v Praze, došlo k rozšíření a modernizování rubrik, takže prostor dostala větší města a v periodiku se začalo objevovat více politických informací (hlavně na úrovni komunálních voleb a problémech v samosprávě).

⁵⁰ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní Čechy. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 2, s. 6.

⁵¹ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy. Pardubice, 1897, roč. 2, č. 31, s. 7.

3.11. Reklama

Nedílnou součástí byly také inzeráty. Ty byly umístěny pouze jako příloha na zadních stranách. V prvních letech inzerovala i sama redakce Osvěty. Pro získání nových čtenářů lákala reklama na obsah, který se teprve volně utvářel a profiloval. Jednalo se o jistou formu upoutávky. Ostatní inzeráty byly věnovány převážně hradeckým podnikům (hotel Merkur, Družstvo na zužitkování ovoce v Hradci Králové aj.). Své podniky propagovali i vlastníci časopisu. Všichni, co byli členy „Lidové osvěty“ a přispívali na provoz redakce, měli na zadních stranách periodika zmíněné své podniky a živnosti. Svůj prostor pro reklamu dostávali i inzerenti z jiných krajů jen proto, že byli příbuzní majitelů časopisu (Jan Knypl, Antonín Hajn).

„Bohumil Košťál, hostinský v Hradci Králové, doporučuje svůj závod hostinský v Pražské ulici č. 79. Dobře vyleželé pivo Královéhradecké. Obsluha vzorná. V místnosti jet drobný prodej časopisů: Lid, Ruch, Radikální listy a Hlasy z vých. Čech.“⁵²

„Jaroslav Stuchlík v Plotišťích doporučuje ctěnému obecenstvu svůj závod krupařský i pekařský, v němž lze dostati moučné výrobky jediné z české mouky. Výtečný samožitný chléb a každodenně čerstvé pečivo. Výhodná koupě v malém i velkém. P. T. pp. obchodníkům dovážím na požádání koupené zboží na místo ustanovené.“

„Největší sklad nábytku. Jan Knypl v Hradci Králové. Úplné zařízení ložnic, jídelen, vybavy pro nevěsty. Provedení ve všech slozích co nejvkusnější. Ceny levné. Mnoholeté renomé.“⁵³

„První Královéhradecká velkovýroba nábytku. Ladislav Knypl v Hradci Králové. Illustrované ceníky na požádání franko.“⁵⁴

3.12. Finanční situace ve východních Čechách

Například na Chrudimsku měla většina dělníků svůj domek s malým hospodářstvím. Někteří z nich doma vyráběli drátěná tkaniva ke svým účelům. Přebytek prodávali a přilepšovali si na své živobytí. Jednalo se však o vedlejší zaměstnání,

⁵² Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy. Praha: Fr. Červinka, 1896, roč. 1, č. 2, s. 8.

⁵³ Osvěta lidu: Politický list pro severovýchodní Čechy. Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 1, s. 10-11.

⁵⁴ Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy. Jičín, 1899, roč. 4, č. 39, s. 8.

kterému se lidé věnovali pouze část roku, kdy nebyla práce na polích. Mezi další řemesla, kterými si drobní živnostníci přilepšovali, patřila výroba doutníkových špiček, soustružnictví perleti, zpracování dřeva, tkalcovství atd. Všechna zmiňovaná řemesla ale začala upadat, protože nebyly prostředky na nákup potřebného surového materiálu. Kupci v této době za naturálie vyměňovali zcela výjimečně.⁵⁵

Na základě úředních zpráv obchodní a živnostenské komory ze začátku 20. století můžeme vypočítat, že nejlépe si vedlo odvětví výroby sáček na peníze a tabák. Následovali dělníci zpracovávající plech a vyrábějící drátěná tkaniva. V neposlední řadě si špatně nevedli ani soustružníci perleti. Přesto lidé trpěli nedostatkem jídla. Podle průzkumů spotřebovala během roku jedna tkalcovská rodina (3 dospělí a 3 děti) 1, 5 tuny brambor (30 zl.), 555 kg chleba (59 zl.), 15 kg masa (10 zl.), 428 litrů mléka (30 zl.) a 200 kg mouky (30 zl.). Podle výpočtů ze začátku 20. století chybělo denně každému členovi rodiny 600 kalorií. U dítěte to je nedostatek 40%, u dospělého 20%.⁵⁶ Z toho vyplývá, že situace nebyla ideální ani před hospodářskou krizí. Tato skutečnost má pouze zdůraznit naléhavost a vážnost hospodářské krize, která Československo zasáhla ve 30. letech. V ideálním případě si tkalec dokázal vydělat až 120 zlatých za rok (za předpokladu, že každý den pracoval se svou manželkou od 5. hodiny ranní do 8. hodiny večerní). Cena ročního předplatného Osvěty lidu byla v roce 1896 2 zl. a 50 kr. Můžeme tedy konstatovat, že toto periodikum si mohl dovolit téměř každý.

3.13. Veřejné čítárny

Pro ty, co nechtěli utrácet za nepravidelně vycházející periodikum, tu byla další možnost. Tou byly veřejné čítárny. Zde mohli lidé zdarma, nebo za symbolický příspěvek nahlédnout do několika desítek periodik. Čítárny většinou nebyly politicky zaměřené a nabízely čtenářům široké spektrum listů. To způsobovalo i boj mezi jednotlivými obcemi, posléze čítárnami. Problém řešili například v České Třebové, kde tamější čítárna čelila obvinění, že nabízí pouze listy sociálně demokratické. Osvěta lidu zveřejnila článek, kde se Místní odbor Nár. Jedn. Sev. brání a vypisuje veškerá periodika, která pro čítárnu objednává a dalších 59 časopisů a novin všech směrů pro čítárnu zapůjčuje. „...*správa čítárny nepokládá se za povolánu vylučovati list kterékoliv barvy, ježto zřízena je čítárna pro veškeré občanstvo, bez ohledu, k jakému politickému*

⁵⁵ KOUTSKÝ, Otakar. *Domácký průmysl ve vých. Čechách*. Pardubice: Osvěta lidu, 1904, s. 34.

⁵⁶ KOUTSKÝ, Otakar. *Domácký průmysl ve vých. Čechách*. Pardubice: Osvěta lidu, 1904, s. 62.

*táboru se hlásí.*⁵⁷ Nutno poznamenat, že závěr tohoto článku je doplněn komentářem redakce „Zcela správné. Redakce.“ Tímto se celá redakce staví do pozice fyzické osoby, která vyjadřuje své názory jako ostatní občané. Těchto dodatků a poznámek je v Osvětě lidu řada. Nejedná se o ojedinělý případ.

V Hradci Králové byla první čítárna založena v roce 1896. Obsahovala kolem 120 časopisů a revue a byla nejvýznamnějším kulturním činitelem svého druhu ve městě.⁵⁸ Veřejným čítárnám nejdříve předcházely hostince. Každý hostinec většinou náležel k nějakému politickému spolku a odebíral proto jen periodika se stejnými názory nebo tematikou, kterými se daný spolek zabýval. Tisk byl k dispozici každému bez rozdílu, zda se jednalo o studenta či bohatého živnostníka.

3.14. Předplatné

Periodikum Osvěta lidu nabízela předplatné hned od svého prvního čísla. V roce 1896 si mohl zájemce předplatit časopis na celý rok za 2 zl. a 50 kr. Předplatné šlo zařídit i v jiných variantách a to na půl roku za polovinu roční ceny a na tři měsíce za 65 kr. Jednotlivá čísla bylo možné zakoupit v knihkupectvích a novinářských závodech za 9 kr. Když si uvědomíme, že v tomto roce vycházelo periodikum jako dvoutýdeník, nevyplatilo se předplatné, neboť za jednotlivá čísla by zájemce zaplatil za čtvrt roku 54 kr. (předplatné by ho vyšlo na 65 kr.).⁵⁹ Poté, co Osvěta lidu začala vycházet jako týdeník (1897) zvedla se cena ročního předplatného na 5 zl, na půlrok 2 zl. 50 kr. a na čtvrtletí na 1 zl. 25 kr. Cena jednotlivého čísla zůstala na 9 kr.⁶⁰ Předplatné tak stále vyšlo draž, nežli jednotlivá vydání. Od pátého ročníku (1900) byla cena předplatného uváděna v korunách. Roční předplatné tak vyšlo na 10 kor., půlroční na 5 kor. a čtvrtletní na 2 kor. a 50 hal. Jednotlivé číslo bylo možné koupit za 18 hal.⁶¹ Časopis stále vycházel jako týdeník, tedy ani toto předplatné se stále nevyplácelo. Nikde ovšem není explicitně uvedeno, že v rámci předplatného bylo zajišťováno i dodání periodika až do domu. A pokud ano, zda je poštovné započítáno už v předplatném. Proto nelze s určitostí říct, zda se vyplácelo mít Osvětu lidu předplacenou.

⁵⁷ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy.* Jičín: Knihtiskárna L. Sehnala, 1898, roč. 3, č. 1, s. 5.

⁵⁸ *Osvěta lidu městu Hradci Králové: k 28. říjnu 1922.* Nový Bydžov: Osvěta lidu, 1923, s. 109.

⁵⁹ *Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy.* Praha: Frant. Červinka, 1896, roč. 1, č. 1.

⁶⁰ *Osvěta lidu: Politický list pro severovýchodní Čechy.* Hradec Králové, 1897, roč. 2, č. 1.

⁶¹ *Osvěta lidu: Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy.* Kolín, 1900, roč. 5, č. 1.

3.15. Příloha Hlas lidu

Jednalo se o přílohu Osvěty lidu, která vycházela společně s prvním ročníkem. Majitelem a vydavatelem byl Viktor Červenka, který ovšem hned v prvním čísle Osvěty lidu oznámil, že se vzdává svého časopisu „Hlas lidu“. *„Oznamuji tímto, že přepustil jsem list svůj „Hlas Lidu“ vydavatelskému družstvu „Lidová Osvěta“, společenstvu s ručením omezeným v Hradci Králové. Viktor Červenka, bývalý majitel a vydavatel časopisu „Hlas Lidu“.* Ihned za tímto oznámením následuje reakce: *„Oznamujeme tímto, že převzali jsme od Viktora Červenky časopis „Hlas Lidu“ a počneme jej vydávati dnem 15. srpna periodicky ve 14ti denních lhůtách, vždy v pátek pod redakcí Jos. Hevery. Za družstvo vydavatelské „Lidová Osvěta“, společenstvo s ručením obmezením v Hradci Králové, Fr. Červenka, t.č. předseda a Boh. Košťál, t.č. místopředseda.“*⁶² Tato informace byla uveřejněna v Osvětě lidu 8. 8. 1896. Ovšem ještě 11.9 1896 vyšlo číslo Hlasu Lidu, kde v tiráži byl jako majitel a vydavatel uveden Viktor Červenka z Hradce Králové.⁶³ Jedná se tedy o nepřesnost ve vlastnictví periodika „Hlas Lidu“, neboť pokud začátkem srpna bylo uveřejněno, že je Viktor Červenka, t. č. už bývalým majitelem časopisu Hlas Lidu, není přece možné, aby ještě téměř v polovině září byl v tiráži veden jako majitel. Další nesrovnalost, která se nabízí, je jméno předsedy Lidové Osvěty. Podepsán je Fr. Červenka, ovšem majitel Osvěty lidu je František Červinka. S největší pravděpodobností se jedná o toho samého člověka a pouze v tomto případě je publikován překlep. Nasvědčuje k tomu i to, že v roce 1897 se majitelem Osvěty lidu stává vydavatelské družstvo Lidová Osvěta, jejíž předsedou je právě František Červinka. Tuto teorii potvrzuje i Alois Hajn ve své knize *„Život novinářův“*. *„Založeno z malých podílů vydavatelské družstvo „Lidová osvěta“, které oba listy financovalo; jehož členy byli drobní živnostníci a inteligenti hradečtí a z okolí několik pokrokově smýšlejících rolníků, z nich zejména pp. Frant. Červinka, statkář ve Stěžerách, a Jaroslav Stuchlík, pekař a ekonom v Plotišti. Z hradeckých byli v popředí pp. Bohumil Košťál, hostinský, inž. Jan Červenka a Lad. Knypl, továrník nábytku.“*⁶⁴

Zodpovědným redaktorem byl stejně jako v redakci Osvěty lidu Josef Hevera. Rubriky této přílohy se ve většině případů shodovaly s Osvětou lidu. Redakce Hlasu lidu byla na stejné adrese jako redakce Osvěty (Pražská ulice 78, Hradec Králové). Na

⁶² *Osvěta lidu: List pro severovýchodní Čechy*. Praha: Frant. Červinka, 1896, roč. 1, č. 1., str. 7-8.

⁶³ *Hlas Lidu: Politický list pro severovýchodní Čechy*. Praha, 1896, roč. 1, č. 2., str. 8.

⁶⁴ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930., str. 85.

periodiku pracovali i stejní lidé. Předplatné bylo možno zajistit hned ve třech variantách. Předplatitel mohl zaplatit 2 zl. 50 kr. na rok, 1 zl. 25 kr. na půl roku, nebo 65 kr. na čtvrt roku. V ceně předplatného bylo i dodání periodika do vlastních rukou předplatitele. Jednotlivá čísla stála 9 kr.⁶⁵

Hlas lidu někdy reagoval na články Osvěty. V 7. čísle 1. ročníku to byl článek „Kněžský mrav“, který byl uveřejněn v Osvětě lidu 13. listopadu 1896. Článek popisuje neadekvátní chování dvou členů kněžského řádu. Řád však vše popřel a obvinil Osvětu lidu z podávání lživých informací. „*Hned z předu přiznáváme se, že nás tato prohlášení skutečně překvapila. Čekali jsme, že jemný mravní cit katolicko – klerikálních kruhů, který je ustavičně v činnosti, odsoudí jednání obou kanovníků, vysloví nad ním své politování apod.; ale to se nestalo a místo politování pánům kanovníkům dostalo se politování „Osvětě lidu“.*“⁶⁶ Hlas lidu tu vlastně slouží jako „advokát“ Osvěty, neboť reakce řádu a poznámky k ní byly zveřejněny pouze v Hlasu lidu. Mohlo se jednat o marketingový tah, protože Osvěta se díky tomuto řešení vyhnula uveřejnění omluvy. Jinými slovy, kdo neodebíral Hlas lidu, vůbec se nedozvěděl, že Osvěta byla napadena za poskytování mylných informací.

⁶⁵ *Hlas lidu: Politický list pro severovýchodní Čechy*. Praha, 1896, roč. 1, č. 1., str. 1.

⁶⁶ *Hlas lidu: Politický list pro severovýchodní Čechy*. Hradec Králové: Vydavatelské družstvo "Lidová osvěta", 1896, roč. 1, č. 7., str. 2.

4. Rozvoj Pardubic ve 2. polovině 19. století

Pardubice se začaly ve druhé polovině 19. století dynamicky rozvíjet. V roce 1843 žilo ve městě okolo 4 tisíc obyvatel, zatímco o 25 let později se počet obyvatel přehoupl přes 8 tisíc. V roce 1900 byly Pardubice největším východočeským městem a patřily mezi deset měst s největším průměrným ročním přírůstkem obyvatel. Většina obyvatelstva se skládala především z drobných živnostníků a to hlavně díky Hospodářskému spolku, jenž byl založen v roce 1851. O pár let později byla postavena dvoutřídní reálka, která se později stala čtyřtřídní. Nejzásadnějším momentem pro rozvoj Pardubic se bezpochyby stala stavba železnice (nejprve do Hradce Králové, později do Josefova a Liberce). V 70. letech Pardubice vyrostly ve velmi významný železniční uzel, což urychlilo průmyslový rozvoj. V blízkosti nádraží vyrostly lihovar (1867), cukrovar (1869) a pivovar (1871). V roce 1863 se v Pardubicích konala velká hospodářská výstava a otevřel se první peněžní ústav. O rok později vznikla tělocvičná jednota Sokol, jež tehdy byla první ve východních Čechách. Koncem 19. století se otevřela první městská veřejná knihovna a o několik let později se vystavěla budova dnešního Východočeského divadla. Přelom století byl pro Pardubice ve znamení pokroku. V roce 1903 se město mohlo pochlubit okresní nemocnicí, později zahájila provoz Křížíkova elektrárna a lidé mohli začít využívat městský vodovod. Město se snažilo být vzhledově moderní a zbouralo tak své historické centrum. Architekt Jan Wejrich využil v roce 1894 toto místo pro vystavení mohutné novorenesanční budovy radnice. Regulace toků Labe a Chrudimky proběhla v letech 1909 – 1911. To dalo městu další možnost rozvoje, který byl spojen se zasypáním vodních příkopů okolo města. Pardubice tak dostaly svou definitivní podobu.⁶⁷

⁶⁷ ŠEBEK, František. Přehled dějin Pardubic. In: *Pardubický svět* [online]. 2010 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.pardubice.cz/historie-pardubic>

5. Osvěta lidu v období 1900 – 1916

Toto časové rozmezí zachycuje období od přesunu redakce Osvěty lidu do Pardubic až do poloviny I. světové války, kdy bylo periodikum úředně pozastaveno.

5.1. Sídlo redakce

Od svého 47. čísla V. ročníku (17. 11. 1900) přesídlila redakce do Pardubic. V Pardubicích viděl tehdejší majitel Alois Hajn lepší perspektivu: „*Ale možnost častějšího vycházení listu v Pardubicích, kde byla k dispozici tiskárna, kdežto v Hradci Králové Osvěta lidu musila býti tištěna v Kolíně, což bylo pramenem mnohých nesnází i zvýšené režie (zvláště při častých konfiskacích listu) dále vědomí, že i v Pardubicích Osvěta lidu bude míti rubriku královéhradeckou a já hojnou příležitost v započaté práci na Hradecku pokračovati, přimělo mne, že jsem se s listem přesunul do Pardubic.*“⁶⁸ Přestože hlavní redakce opustila Hradec Králové, zůstala v něm zachována malá filiální redakce na Svatojanském náměstí v hostinci u Zlaté podkovy. Novým působištěm v Pardubicích se pro hlavní redakci Osvěty lidu stala ulice Sladkovského.⁶⁹ Jednalo se pouze o dočasné sídlo, které mělo posloužit k rychlému přesunu z Hradce Králové. Vyšly zde pouze 3 čísla a z toho 48. a 49. bylo spojené. Následující 50. číslo už redakce dala dohromady na své nové adrese. Tou se stala Alžbětina třída (dnešní 17. listopadu⁷⁰).⁷¹ Na této adrese vydržela Osvěta lidu celých pět let. Od 8. ročníku navíc vznikly další filiální redakce v Chrudimi, Vysokém Mýtě a Německém Brodě (dnes Havlíčkův Brod).⁷² Na začátku roku 1906 se hlavní redakce přemístila o pár stovek metrů dál do vedlejší Jindřišské ulice. V periodiku je adresa blíže definována jako „blíže hostinci Na Kopečku“.⁷³ Tento hostinec stál hned vedle paláce Hybských („*Na rohu s ulicí Jindřišskou stojí dům č.p.. 58 z roku 1924 podle návrhu arch. Lísky. Na jeho místě však stával hostinec Na kopečku, což je název, připomínající bastion nasypaný v roce*

⁶⁸ HAJN, Alois. Feuilleton: 18 let v Pardubicích. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1919, roč. 22, č. 39, s. 2.

⁶⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1900, roč. 5, č. 47.

⁷⁰ SLAVOMÍR, Horák. Pardubické památky: Třída míru a okolí. In: [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://www.slavomirhorak.net/news/pardubice-pamarky-trida-miru/>

⁷¹ ⁷¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1900, roč. 5, č. 50.

⁷² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1903, roč. 8, č. 1.

⁷³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1906, roč. 11, č. 1.

1639 na ochranu proti Švédům.“).⁷⁴ Zde časopis vznikl jeden rok. V polovině roku 1907 se redakce usídlila na novou adresu, kde zůstala opět na delší dobu. Domovem se jí stala Královská třída (dnešní Třída Míru⁷⁵) proti poště.⁷⁶ Zde vedení periodika vydrželo dalších sedm let. Mezitím v polovině roku 1908 přibylo dalších dopisovatelů. Na titulní stránce už tak nebylo označení filiální redakce, ale místo toho tam stálo: „*Stáli dopisovatelé zřízení jsou V Hradci Kr., Chrudimi, Vys. Mýtě, Ném. Brodě, Nov. Bydžově a ve všech větších městech českého východu.*“⁷⁷ K dalšímu přesunu hlavní redakce došlo až po začátku světové války. Začátkem října 1914 začala Osvěta lidu vznikat v ulici Smilova.⁷⁸ Ovšem už o měsíc později se na titulní stránce periodika objevuje jako sídlo redakce ulice Nerudova.⁷⁹

Tady jsem pojal podezření, že se jedná o stejné místo, ale že během října a části listopadu došlo k rozdělení ulice a jejímu přejmenování. Soudím podle toho, že v periodiku se v čísle 66 z 3. 10. 1914 uvádí tato adresa „*Redakce a administrace jest v Pardubicích, Smilova ulice, číslo 880. (blíže nádraží)*“ a o měsíc později v čísle 72 „*Redakce a administrace jest v Pardubicích, Nerudova ulice, číslo 880. (blíže nádraží)*“

Jelikož se jedná o stejné číslo popisné a dnes ulici Nerudovu a Smilovu rozděluje náměstí Čs. legií a zároveň i dnes existuje „Nerudova 880“, zatímco v ulici Smilova takto vysoká popisná čísla nejsou, mám za to, že se jedná o stejnou adresu. Nejdříve se ulice jmenovala Smilova a poté byla část blíže k nádraží přejmenována na Nerudovu. Bohužel se mi nepodařilo tuto teorii ověřit.

Na této adrese vydržela redakce fungovat do 11. 12. 1915.⁸⁰ O týden později už sídlila opět v ulici Sladkovského (proti Pleschově kavárně).⁸¹ A právě tady redakce

⁷⁴ SLAVOMÍR, Horák. Pardubické památky: Třída míru a okolí. In: [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://www.slavomirhorak.net/news/pardubice-pamarky-trida-miru/>

⁷⁵ Historie třídy Míru. *Pardubický kaleidoskop* [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://ipardubice2.sweb.cz/historie/trmiru.html>

⁷⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1907, roč. 12, č. 70.

⁷⁷ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1908, roč. 13, č. 82.

⁷⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 66.

⁷⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 72.

⁸⁰ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1915, roč. 20, č. 50.

⁸¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1915, roč. 20, č. 51.

působila až do svého zániku. Poslední číslo Osvěty lidu, které se dostalo čtenářům do ruky, bylo 33 a vyšlo 12. 8. 1916.⁸²

5.2. Podtituly

Po přesunu redakce do Pardubic (1900) se začaly znovu měnit podtituly. Hned první číslo, které v Pardubicích vyšlo (47. číslo), mělo nový podtitul „Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy“.⁸³ O tři roky později (1903) došlo k úpravě podtitulu na „Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod“.⁸⁴

5.3. Periodicita

Přesun redakce do nového města měl pozitivní vliv na periodicitu časopisu. Hned první číslo vydané v Pardubicích (číslo 47) už oznamovalo, že Osvěta lidu bude vycházet každou středu a pátek. Periodicita se tedy navýšila o jedno vydání týdně. V Hradci Králové časopis vycházel každou sobotu. V říjnu 1905 začala premiérová vydání časopisu vycházet dokonce třikrát za týden (úterý, čtvrtek a sobota).⁸⁵ Tato periodicita vydržela až do roku 1914. První číslo tohoto roku ještě avizovalo nové vydání 3x týdně, ale už následující číslo uvádělo pouze dvě nová vydání týdně (středa a sobota).⁸⁶ Tato periodicita vydržela až do přerušení vydávání časopisu v roce 1916.

Zde bych chtěl upozornit na chybu, která se objevila ve Zprávách České archeologické společnosti. V tomto bibliografickém výběru nazvaném Archeologie v regionálním tisku se uvádí, že Osvěta lidu vycházela 3x týdně už v roce 1905 a že tato periodicita vydržela až do začátku války, kde se snížila na jedno číslo týdně.⁸⁷ Skutečnost je ale taková, že v roce 1914 byla periodicita snížena na dvě vydání a v této podobě oficiálně vycházela až do zániku časopisu. Až v průběhu války bylo na titulní

⁸² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1916, roč. 21, č. 33.

⁸³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1900, roč. 5, č. 47.

⁸⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1903, roč. 8, č. 1.

⁸⁵ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 193.

⁸⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 2.

⁸⁷ *Zprávy České archeologické společnosti při ČSAV = Annonces de la Société Tchèque d'archéologie: Archeologie v regionálním tisku*. Praha, 2010. ISSN 1211-992X, s. 20.

straně uváděno, že časopis vychází ve středu a sobotu, ale po dobu války jen v sobotu.⁸⁸ Poslední číslo vyšlo v srpnu 1916, kdy byla činnost periodika přerušena.

5.4. Tiskařské společnosti

V prvních letech svého působení vystřídal Osvěta lidu mnoho tiskáren. Jakmile však přesídlila do Pardubic, začala využívat služeb Společných knihtiskáren v Pardubicích.⁸⁹ Zde byl časopis tištěn až do přerušení svého působení v roce 1916. Pouze v roce 1902 bylo na pár měsíců využíváno služeb tiskárny J. Paka v Kolíně (18. – 53. číslo).⁹⁰ Po vytištění 35 čísel se tisk přesouvá zpět do Společných tiskáren v Pardubicích.

5.5. Majitel

Celkově období, které strávilo periodikum v Pardubicích, bylo mnohem klidnější a nebylo v něm tolik změn jako na počátku celého časopisu. Jak už bylo zmíněné výše, majitelem byl od 30. 10. 1897 Alois Hajn. Majitelem zůstal po celé toto období.

Narodil se 31. 5. 1870 v Solnici manželům Františku a Antonii Hajnovým. Měl tři bratry. František byl učitel, Antonín redaktor v pražském periodiku Samostatnost a Josef truhlářem po otci. Aloisův otec chtěl, aby se vyučil truhlářem a stal se jeho následníkem. Alois však od dětství velmi rád četl a svého otce, doslova na kolenou, v 11 letech uprosil, aby ho dal také na studia. Nastoupil do gymnázia v Rychnově nad Kněžnou.⁹¹ Už během studií přispíval Alois Hajn do různých plátků. Po studiích pak dopisoval do „Neodvislosti“, „Radikálních listů“, Časopisu českého studentstva“, „Podhořana“ a „Vyšehradu“. Ovlivněn byl zejména Karlem Havlíčkem Borovským. Po přečtení jeho životopisu se rozhodl pro dráhu novináře. Svůj první delší článek napsal pod pseudonymem A.M.Bělský a otištěn byl v chrudimských Rozhledech.⁹² Jakmile se Alois Hajn stal majitelem Osvěty lidu, navázal blízkou spolupráci s hradeckým populárním lékařem Dr. Otakarem Klumparem. Spolu pracovali v oboru komunální politiky. Otakar Klumpar znal velmi dobře hradecké poměry a to pomohlo protlačit pokrokové názory Osvěty lidu v Hradci dopředu. Samotné převzetí periodika po

⁸⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1916, roč. 21, č. 1.

⁸⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1900, roč. 5, č. 47, s. 10.

⁹⁰ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Kolín, 1902, roč. 7, č. 53.

⁹¹ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 11.

⁹² HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 71-72.

Vydavatelském družstvu však nebylo nic jednoduchého. Alois Hajn se po převzetí všech závazků okamžitě zadlužil. Hned první číslo, které vydal, mu příliš nepomohlo. Komentoval v něm demonstraci, při které byl poškozen hradecký hotel, jenž měl být druhý den otevřen. Tento článek odsuzoval demonstranty a ti jako odpověď zničili další dům, tentokrát v Předměstí. Vše bylo posuzováno jako chyba Osvěty lidu. Ta byla v hostincích vytrhávána z rámců. Jinde se po ní šlapalo a plivalo. V následujícím týdnu odpadla téměř polovina odběratelů a inzerentů. Alois Hajn ve své knize píše: „...já byl přitom úplně bez peněz, a doma ležela mi na smrt nemocná první žena, která za tři měsíce poté byla odnesena k poslednímu odpočinku na hřbitov poučovský. Nebudu líčiti všechny ty existenční starosti, těžké boje, utrpení a strádání, jež jsem v té době musil přestáti. Bývalý vojenský park hradecký (dnešní sady Jiráskovy) mohl by vypravovati, jak často uchýloval jsem se za tmavých večerů do opuštěných jeho zákoutí, abych tam vyplakal svou hlubokou bolest nad hasnoucí družkou, žaloval nebi své finanční těžkosti a posiloval se tak k novému zápasu a práci.“⁹³ Toto období trvalo do konce roku. V lednu, po ukázkové akci redakce, získala Osvěta lidu nové odběratele v Hradci Králové ale i na českém severovýchodě. Postupem času se situace zlepšila a periodikum získalo vážnost a oblibu. V té samé době se do vedení města dostal František Ulrich, který ve funkci vydržel až do roku 1929. Osvěta lidu uznávala jeho kvality a podporovala ho v dobách dobrých i zlých.⁹⁴ Ovšem ani začátky v Pardubicích nebyly pro periodikum snadné. Ke konfliktu s veřejností došlo hned po vydání prvních dvou čísel. V těchto číslech vyšlo porovnání Hradce Králové a Pardubic a poukázáno bylo na jejich nedostatky.⁹⁵ Pro představu uvádím názor Aloise Hajna na Pardubice v roce 1900: „...Pardubice byla obec hodně zaostalá, ať ve vlastním oboru komunálním, ať po stránce kulturní nebo zdravotnické. Tenkrát Pardubice neměly kanalizace ani vodovodu ani osvětlení, neměly divadla, byly bez plánu regulačního, bez řádné nemocnice, ústavu sociálních a humanitních, slovem, byla to veliká vesnice.“⁹⁶ V Pardubicích se Osvěta stávala neoblíbenou vždy, když jen lehce začala kritizovat společenský, mravní, politický nebo komunální život ve městě. Alois Hajn přesto kromě novinářiny pořádal po celém kraji přednášky (80 – 100 ročně). Mimo to se stále angažoval v české straně pokrokové: „...jde-li člověk za ideou, vytkl-li si vznešený cíl mravní a kráčí-li za ním

⁹³ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 86.

⁹⁴ tamtéž, s. 86

⁹⁵ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930., s. 90-91

⁹⁶ tamtéž, s. 91.

pevně, bez ohledu na překážky, dovede překonati a vykonati mnoho, až neuvěřitelně mnoho.“⁹⁷

V roce 1915, kdy byl odveden k vojenské službě, odmítl přísahat spolu s ostatními rekruty podle předepsané přísežní formule. V jeho legitimaci pak stálo „Jakožto bezkonfesijní přísahu vyslechl“. Už o rok později mu to ale tak lehce neprošlo. Alois Hajn se tehdy nedostavil ke všeobecné přísaze k novému císaři Karlu Josefovi. Hned druhý den byl vyzván k dodatečné přísaze. Ani zde však přísahu nesložil. Následující dny na něj byl vyvíjen nátlak, který ukončilo prohlášení Aloise Hajna: „*Jsem ochoten na svou čest slavnostně prohlásiti, že jako řádný a svých povinností znalý domobranec všecko to, co jest v přísežní formuli obsaženo, plniti chci a budu, a tento slavnostní slib rukou dáním potvrditi. Přisahati Bohu všemohoucím s konečným dodatkem: „Tak mně dopomáhej Bůh. Amen“ nemohu proto, poněvadž tato přísežní formule jest určena pro příslušníky některé konfese, protože přísaha, to jest slavnostní ujištění s dovoláním se boha dotyčné konfese, jest aktem náboženským, já však jsem bezkonfesijní a celý můj názor světový, mé nejniternější přesvědčení představuje mi přísahu jako něco nepřípustného a nemožného, co nemá pro mne smyslu a proto také žádného účinku a platnosti.*“⁹⁸ Toto prohlášení ale bylo k ničemu. Alois Hajn byl předveden k výslechu a byl vyšetřován pro neuposlechnutí a porušení subordinace. Nakonec byl vojenskou komisí propuštěn. V roce 1918 byl předvolán k přísaze jako voják našeho vlastního státu. Napsal: „*Věřu, že za všechno to strádání, fysické i mravní útrapy, které jsem na vojně musil přestáti, jsem dnes dostatečně odměněn!*“⁹⁹

V periodiku Osvěta lidu pracoval Alois Hajn 25 let svého života. O této době říká: „*Jsem přesvědčen, že moje 25letá práce a působení „Osvětou lidu“ na českém východě a severovýchodě nebyly nadarmo, že vyoraly na poli politickém, kulturním a sociálním brázdu, která zkyprila a zúrodnila východočeskou půdu pro mnohý pokrok, pro mnohý dobrý počin...*“¹⁰⁰ Alois Hajn zemřel 8.1.1953 v Praze.

5.6. Vydavatel

Role vydavatele zůstala také dlouho nezměněná. Od 30. 10. 1897 jím byl Alois Hajn. Svou vydavatelskou pozici si udržel až do 22. 1. 1916, kdy ho ve 4. čísle 21.

⁹⁷ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 92.

⁹⁸ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 254

⁹⁹ tamtéž, s. 255.

¹⁰⁰ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 93.

ročníku vystřídal Bedřich Brix.¹⁰¹ Zbýlých sedm měsíců se o vydávání periodika staral právě on.

5.7. Obsah periodika a cenzura

Nebylo výjimkou, aby některé číslo Osvěty lidu vyšlo po konfiskaci jako druhé vydání. Dokonce se stávalo, že i toto druhé vydání bylo opět zkonfiskováno a muselo vyjít třetí vydání. Často i tato třetí vydání byla cenzurována. Příkladem je číslo 41 z dubna 1912. Alois Hajn byl tak rozčilený záští cenzorů vůči jeho časopisu, že na titulní stránce otiskl článek „Tiskové poměry v Pardubicích“. V něm kritizuje subjektivní pohled cenzorů na Osvětu lidu. Uvádí příklady, kdy jeho periodikum bylo zabaveno, zatímco Lidové noviny nebo Čas nebyly cenzurou vůbec omezeny. Přitom všechny plátky popisovaly stejné téma. Jeho (cenzurou částečně zabavený) článek končí: „*Dokud tisk nebude svoboden, dokud budou možné konfiskace, jaké beztravně páše hejtmanství pardubické, dotud všechno mluvení o ústavním Rakousku je prázdným žvástem.*“¹⁰² Rok 1914 zahájila Osvěta lidu politickou kritikou: „*Všeobecná tíseň hospodářská leží dosud na těžce zkoušeném obyvatelstvu a jsou i pessimisté, kteří předpovídají nové její zhoršení v nejbližší době. Jest to důsledek ze základu pochybené vnitřní a hlavně zahraniční politiky, která jest vedena s hledisk byrokraticko-aristokratické zvláště a maďarského šovinismu.*“ Kromě rakouské politiky byla níže ve stejném článku otevřeně kritizována i ta česká: „*Co se pak vnitřních českých poměrů týče, jest současný stav až k pláči. Nejhanebnější korupce v Praze, mladočeské vládní sloužení za každou cenu nezkonsolidovanost stran, bezradnost, bezprogramovost. Bylo by téměř upřílišněným optimismem vyslovovati naději, že se poměry zlepší. Žijeme v éře všeobecného úpadku národního, potrvá delší dobu, než svitne naděje možnosti na zlepšení našeho zbedačelého stavu.*“¹⁰³

V tuto dobu ještě nikdo netušil, že se blíží válka, která celou situaci ještě zhorší. A přesto to trvalo jen několik měsíců a světová válka se stala největším tématem tohoto období. Přesto že časopis fungoval během války pouze dva roky, jednalo se o roky největších změn a problémů. První zmínku o blížící se válce publikovala redakce

¹⁰¹ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Pardubice, 1916, roč. 21, č. 4.

¹⁰² HAJN, Alois. Tiskové poměry v Pardubicích. Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. 1912, roč. 17, č. 41, s. 1.

¹⁰³ Do nového roku. Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. 1914, roč. 19, č. 1, s. 1.

časopisu v 55. čísle 19. ročníku. Jednalo se o druhé opravené vydání po konfiskaci.¹⁰⁴ V článku „*Ultimatum Rak.-Uherska Srbsku*“ se píše, že rakouská vláda má důkazy o tom, že sarajevský atentát byl plánovaný a že byl zosnován srbským vedením. Dále jsou publikovány požadavky Rakouska-Uherska směrem k Srbsku: „*Zejména pak musí Srbsko: potlačit tisk a všechny publikace, které podněcují k zášti proti Rakousku, rozpustit spolek „Narodna Obrana“ a podobné spolky, ze škol odstranit lidi a učebnice, od kterých a kterými se provádí propaganda proti Rakousku, odstranit z veřejné služby všechny¹⁰⁵ úředníky a důstojníky, kteří se provinili propagandou proti Rakousko-Uhersku...*“¹⁰⁶ Další článek zmiňující obavy z války: „*Jest bolno a trapno zároveň ve chvíli, kdy visí nad námi tmavý mrak války rakousko-srbské, která by sotva zůstala lokalisována, psáti o snahách po věčném míru. Co tyto řádky píšeme, válečný stav mezi Rakouskem a Srbskem ještě nenastal, ale jeho pravděpodobnost je veliká.*“¹⁰⁷ I druhé opravené vydání po konfiskaci bylo cenzurováno a některé články byly téměř celé překryty nápisem „zabaveno“.¹⁰⁸

Číslo z 8. 8. 1914 už je válkou protkané. Celá titulní strana už avizuje, že se nebude jednat o válku pouze dvou národů „Z války rakousko-srbské vyvinula se válka evropská“. Pod tímto titulkem jsou jednotlivé články informující o vývoji válečného stavu: „*Veškerá nejistota zmizela, všechny pochybnosti odstraněny, situace jest jasná. V zahraniční politice nejde dnes o branný konflikt Rakouska se Srbskem – ba tento spíš ustoupil do pozadí před událostmi daleko významnějšími – nýbrž jde o příšernou skutečnost: o změření sil států trojspolkových se státy trojdohody.*“¹⁰⁹

„*Celkem je touto chvílí mobilisováno 20 milionů mužů. Již obrovská tato číslice dává nám tušiti, že nastávající evropská válka nemá dosud v dějinách světových analogického příkladu. Celková situace v Evropě jeví se takto: Ve válečném stavu jsou: Německo s Ruskem, Francií, Belgií a Anglií. Rak. Uhersko se Srbskem, Černou Horou a*

¹⁰⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1914, roč. 19, č. 55.

¹⁰⁵ V článku je uveden gramatický tvar „všecky“, který v té době nebyl spisovný. Pravidla českého pravopisu z roku 1913 i 1917 uvádějí jako správný tvar „všeckny“ od slova „všecken“. Alternativou je pak dnes používané „všechny“ od slova „všechn“.

¹⁰⁶ *Ultimatum Rak.-Uherska Srbsku. Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* 1914, roč. 19, č. 55, s. 1.

¹⁰⁷ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* 1914, roč. 19, č. 55, s. 5.

¹⁰⁸ tamtéž s. 1- 5.

¹⁰⁹ *Celá Evropa ve válečném konfliktu. Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* 1914, roč. 19, č. 58, s. 1.

Ruskem. Anglie a Francie s Německem. Rusko s Německem a Rak. Uherskem. Srbsko s Rak. Uherskem a Německem. ¹¹⁰

Válečný stav si vybral svou daň jak na hospodářství, tak i na lidských právech. Osvěta lidu v tomto čísle také informuje o zrušení listovního tajemství. „*Pamatujte, že listovní tajemství jest zrušeno! Úřady mají právo kterýkoliv dopis otevřít a prohlédnouti, neboť současně s jinými svobodami byla suspendována i zásada listovního tajemství.*”¹¹¹

Pravidelné podrobnější zpravodajství začala Osvěta lidu přinášet čtenářům od 29. 8. 1914. Tehdy se poprvé objevila rubrika shrnující uběhlý týden na frontě. Prvním komentovaným týdnem byl ten pátý „Pátý týden války“. V něm jsou popsány ofenzivní úspěchy Německa proti Francii a obsazení francouzského pohraničí.¹¹²

5.8. Zodpovědní redaktoři

Po téměř celé období působení časopisu v Pardubicích byl zodpovědným redaktorem Alois Hajn. Ve své knize o povolání redaktora píše: „*...býti lidovým novinářem v nejušlechtilejším slova toho smyslu, osvojiti si jasný, lidu přístupný sloh a vykládati mu srozumitelně o všech otázkách dne, býti jeho učitelem a rádcem – tak jsem rozuměl povolání redaktora venkovského listu.*”¹¹³

Našla se však krátká období, kdy byl Alois Hajn nahrazen. První takové krátké období přišlo v roce 1902. Tehdy se zodpovědným redaktorem stává Jan Dubský.¹¹⁴ Ten do redakce Osvěty lidu přišel po zániku jeho chrudimského týdeníku „Hlasy“. Nejdříve tak řídil rubriku chrudimskou, později přibýlo i Německobrodsko, Čáslavsko, Novobydžovsko a jeden čas i Kolínsko a Poděbradsko.¹¹⁵ Pozice zodpovědného redaktora ale panu Dubskému zůstala jen několik měsíců. Poslední číslo, které uvádělo Jana Dubského jako zodpovědného redaktora bylo číslo 101.¹¹⁶ Poté byl uváděn pouze jako redaktor. Hned v prvním čísle 8. ročníku je důvod. Jan Dubský mluvil na veřejné

¹¹⁰ Celková situace v Evropě. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* 1914, roč. 19, č. 58, s. 1.

¹¹¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* 1914, roč. 19, č. 58, s. 4.

¹¹² Pátý týden války. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* 1914, roč. 19, č. 61.

¹¹³ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930.* Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 7-8.

¹¹⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy.* Kolín, 1902, roč. 7, č. 27.

¹¹⁵ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930.* Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 89.

¹¹⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy.* Pardubice, 1902, roč. 7, č. 101, s. 12.

učitelské schůzi za českou stranu lidovou a v dalším čísle už byl uváděn pouze jako redaktor. Konkurenční časopis „Čas“ si toho všiml a otiskl článek, který na to upozorňuje. Alois Hajn tak byl donucen vydat prohlášení: „*List musí uvnitř i na venek jeviti se jako jednotlivý a nesmí dopustit, aby na jedné a téže schůzi vydavatel listu mluvil oficiálně za stranu jednu a zodp. redaktor oficiálně za stranu druhou. Takový list byl by jen pro posměch světu a dával by tím políček veřejné morálce. Měl tedy „Čas“ svůj šťouchanec spíše než nám adrossovati výkonnému výboru své strany, který si vybral s největší bezohledností za svého oficiálního mluvčího na schůzi v Pardubicích zrovna zodpovědného redaktora „Osvěty lidu“ a tím i nás donutil učiniti v redakci změnu výše uvedenou.*“¹¹⁷

Jana Dubského tak opět vystřídal Alois Hajn. Právě on si zakládal na aktuálnosti a čerstvosti zpráv ve svém periodiku. Neváhal tak kolikrát sednout na kolo a kombinovanou dopravou spolu s vlakem a autobusem cestovat za zprávou třeba dvě hodiny. Když se v sobotu v 11 hodin konala v Nasavrkách výstava, ještě ten večer si mohli čtenáři přečíst podrobnou reportáž. Sám Hajn vzpomíná na rivalitu s panem Juklíčkem, který byl redaktorem „Neodvislých listů“. Neodvislé listy vyšly po 4. hodině a v ten den po 6. hodině s ním Alois Hajn ve své Osvětě lidu polemizoval.¹¹⁸ Další změna nastala až v roce 1916. Koncem ledna přebírá zodpovědnost za články v periodiku Rudolf Koníř.¹¹⁹ Rudolf Koníř zůstal zodpovědným redaktorem až do čísla 33, kdy bylo vydávání periodika přerušeno. Alois Hajn ve své knize uvádí, že redaktor Osvěty lidu dostával měsíční honorář ve výši 20 korun.¹²⁰

5.9. Rubriky

V posledním čísle 7. ročníku redakce informuje o připravovaných nových rubrikách. V podstatě se zvětšil počet dopisovatelů z různých měst natolik, že redakce mohla nabízet pravidelné zpravodajství z nových částí kraje. „*Od nového roku zorganizujeme pravidelnější a soustavnější zpravodajství z kraje, zejména městům: Král. Dvoru, Hronovu, Náchodu, Jaroměři, Josefově, N. Bydžovu, Rychnovu n. Kn., Žamberku, Č. Třebové, Ústí n. Orl., Poličce, Hlinsku, Chotěboři, Skutči, Heřm. Městci*

¹¹⁷ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1903, roč. 8, č. 1, s. 5.

¹¹⁸ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930.* Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 89.

¹¹⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1916, roč. 21, č. 4.

¹²⁰ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930.* Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 88.

věnovati budeme stálou svoji pozornost a všechny význačnější zjevy politické, kulturní, a sociální ze života těchto měst budeme registrovati. ¹²¹

Bohužel tato „upoutávka“ na další ročník dopadla úplně stejně jako reklama v prvních číslech Osvěty lidu z roku 1896. Jediné město, které od 8. ročníku dostalo svou rubriku, byl Rychnov nad Kněžnou.¹²² Od 9. ročníku se v rubrice Zprávy z kraje začaly objevovat informace ze Dvora Králové nad Labem, Jaroměře, České Třebové a Heřmanova Městce.¹²³ Zbylá města se na řadu dostala až ve 12., 15. a 16. ročníku.

Kromě nových měst, ze kterých periodikum přinášelo nové informace, zůstaly v časopisu už rubriky osvědčené. Rubrika Dopisy změnila svůj název na Zprávy z kraje a objevovala se po celé toto období. Stejně tak i Různé zprávy, které se někdy objevovaly s alternativním názvem Různé zprávy a poznámky. Politické zprávy změnilý svůj název na Rozhledy politické a pouze jediný Feuilleton zůstal beze změny. Kromě těchto již fungujících rubrik přibyly nové.

Sportovní hlídka

Nová rubrika, která informovala o nejrůznějších sportech (fotbal, hokej, atletika, lyžařství, box, kanoistika, turistika...). Nebyly zde informace pouze o výsledcích zápasů, ale byly sem řazeny i příspěvky se sportem související: *„Athletika. Na hřišti S.K.P. pokračuje se slibně v úpravě k atletice; během týdne rozvržen bude training atletiky a footballu.*“¹²⁴ Sportovní hlídka byla umístěna na zadních stranách před reklamou.

Školství

Podobně jako ve Sportovní hlídce ani tato rubrika neinformuje pouze o běžných aktualitách ze školství. O školních akcích, které pořádají různé spolky apod. Například František Pražák napsal velmi kritický článek o školském systému. Kritizuje učitele, kteří nařizují dětem, jak mají sedět, kdy mají mluvit a jak se mají pohybovat. *„Tím semknutím právě dítě přestává ve škole přirozeně žít, jsouc podřízeno paragrafům řádu*

¹²¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy.* Pardubice, 1902, roč. 7, č. 104.

¹²² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1903, roč. 8, č. 1, s. 4.

¹²³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1904, roč. 9, č. 3, s. 6.

¹²⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1912, roč. 17, č. 41, s. 4.

školního a libůstkám úřadů a jim lichotících kantorů. Ustrašený pohled dítěte je ohlasem celého toho dnešního nemocného systému školního, každé jeho slovo bojácné je trestem pro učitele, kterému je bližší přízeň byrokracie školní před volným květem duše toho, jemuž má nejvíce rozuměti, kterému nemá být ničím více, než upřímným přítelem.¹²⁵

Rozhledy kulturní

Název rubriky je trochu matoucí, neboť kultury zde čtenář příliš nenašel. Náplní této rubriky byly spíše zvláštnosti a výstřelky ve společnosti. Například se zde řeší kauza dvou chlapců ve věku 18-20 let, kteří na veřejném tancování požádali o tanec dívky, ke kterým se chovali slušně, po tanci je dovedli zpět na místo a to vše před očima jejich rodičů. Druhý den ve škole byli tito chlapci pokáráni profesory: „*Vy Hruško, a Vy Šandero, vy jste se včera dopustili hrubého přestupku proti disciplinárnímu řádu a chodili jste se slečnou Kolářovou a dokonce jste se nestyděli usmívat se na ni, ačkoliv jsme Vás my, profesoři, pozorovali na vlastní oči. Pamatujte si, že se Vám to nevyplatí!*“¹²⁶ Oba studenti dostali ředitelskou důtku a do celé záležitosti se vložili jejich rodiče, kteří s trestem nesouhlasili. V Rychnově nad Kněžnou to tak vyvolalo diskuzi široké veřejnosti. Profesori byli přirovnáváni k policii.¹²⁷

Rozhledy hospodářské a sociální

Články informovaly většinou o navýšení kapitálu v záložních úvěrových ústavech v Hradci Králové, Chrudimi, Pardubicích... Dále zde bylo možné najít informace o sociálních komisích.¹²⁸

Národní hospodář

Původně se rubrika jmenovala Hospodářská hlídka (objevovala se v prvních ročnících). Sama redakce o této „znovuzavedení modernizované“ rubrice napsala: „*Rubriku tuto chceme i nadále vésti jako dosud: spravodajsky, seznamovati v ní čtenáře se vším, co je v životě národohospodářském, v oboru průmyslu, obchodu, peněžnictví,*

¹²⁵ PRAŽÁK, František. O "kázni". *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1907, roč. 12, č. 71, s. 1.

¹²⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1908, roč. 13, č. 70, s. 4.

¹²⁷ tamtéž, s. 4.

¹²⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1904, roč. 9, č. 3, s. 3.

*dopravnictví a t. d. nového a pozoruhodného.*¹²⁹ Objevovaly se tu tak články informující o cenách petroleje, zdražování různého zboží, obchodních smlouvách aj.¹³⁰

Ze soudní síně

Velmi zajímavá rubrika, která byla svým způsobem naprosto zbytečná. Soudní spory byly totiž zveřejňovány i v Různých zprávách, a jelikož tyto dvě rubriky byly většinou umístěny za sebou, ztrácelo toto členění téměř smysl.

Příkladem je první číslo z roku 1911. V rubrice Ze soudní síně je popsán případ faráře, který přednášel na téma „Proč musíme bojovat proti klerikalismu?“. Obviněn byl z porušení několika dogmat. Nakonec ho však liberecký soud uznal nevinným: „...neměl v úmyslu katolickou církev urazit, nýbrž zdůvodňoval pouze nutnost boje proti klerikalismu, jako politickému směru.“¹³¹

Následuje rubrika Různé zprávy, kde je popsán podobným způsobem další soudní případ. Jednalo se o odsouzení pastora Breithaupta za tělesné ubližování svým svěřencům ve vychovatelně „Evangelického spolku pro výchovu sirotků ve Východní Marce“: „V žalobě se uvádí 39 případů, v nichž za tříměsíčního svého úřadování pastor Breithaupt ztýral a na zdraví poškodil jemu svěřené chovance. Některý nešťastný hoch dostal 50 – 300 ran pro různé přestupky.“¹³² Je tedy patrné, že obsah obou rubrik se v podstatě neliší.

V 15. ročníku je poprvé za celou dobu existence Osvěty lidu uvedeno, která města mají stálé rubriky: „Stálé rubriky mají tato města: Hradec Král., Králové Dvůr, Jaroměř, Chrudim, V. Mýto, Německý Brod, Nový Bydžov.“¹³³ V následujících ročnících docházelo k různým proměnám. V jednom ročníku získal svou stálou rubriku navíc i Kolín¹³⁴, v jiném zase byl nahrazen Nový Bydžov a Německý Brod Čáslaví,

¹²⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1903, roč. 8, č. 1, s. 3.

¹³⁰ tamtéž, s. 3.

¹³¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1911, roč. 16, č. 1, s. 6.

¹³² tamtéž, s. 6.

¹³³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1910, roč. 15, č. 2.

¹³⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1913, roč. 18, č. 76.

Českou Třebovou a Litomyšlí.¹³⁵ Tyto rubriky se odvíjely od dopisovatelů, kteří spolupracovali s Osvětou lidu. V těchto městech totiž nebyly zřízeny redakce. Vysoké Mýto a Litomyšl byly k Osvětě lidu přiřazeny po smrti redaktora Kučery, který vedl týdeník „Stráž východočeská“ (Alois Hajn ho odkoupil).¹³⁶ Samozřejmě byly pravidelné informace z Pardubic. K desátému výročí, Osvěty lidu v Pardubicích, napsal Alois Hajn prohlášení: „...naše svědomí je klidno a uspokojeno vědomím, že jsme pracovali s napětím všech sil a že jsme měli vždy nejlepší vůli podávat svým odběratelům nejen přehledy o běžných událostech politických, kulturních a hospodářských, nýbrž i vzdělávacími články trvalejší ceny působiti výchovně, rozmnožovati jejich ideový fond, rozšiřovati jejich duševní obzor.“¹³⁷

5.10. Reklama

Jakmile se majitelem časopisu stal Alois Hajn, přestala se postupně v periodiku objevovat reklama členů Vydavatelského družstva Osvěta lidu. Počet reklamních listů se lišil. Některá čísla (ročník 6, číslo 3) měla jen jednu reklamní stránku, některá jich měla i sedm (ročník 16, číslo 1). Kromě zadních stran, které reklamě patřily už od vzniku časopisu, se začala inzerce objevovat od 11. ročníku i u jednotlivých rubrik.¹³⁸ Od 13. ročníku můžeme říct, že bez reklamy byla pouze titulní strana. Jak už bylo výše uvedeno, Osvěta lidu byla téměř celé období, kdy měla redakci v Pardubicích, tištěna Společnou knihtiskárnou v Pardubicích. I tento podnik měl v periodiku svou reklamu.¹³⁹ Za dlouhodobé inzerenty bychom mohli považovat hradeckého zubaře Dr. Ippena. Jeho reklama se v Osvětě lidu objevovala od 6. ročníku¹⁴⁰ do 19. ročníku.¹⁴¹ Obdobně na tom byl i MuDr. Stanislav Schulhof z Pardubic. Ten byl ovšem velmi dobrým přítelem Aloise Hajna. Do Pardubic přišli oba pánové téměř ve stejnou dobu. Redakce Osvěty lidu sídlila ve stejném domě, kde doktor Schulhof. Od té doby spolu byli dalších dvacet let v osobním styku. Jejich názory se shodovali jak v politice, tak i v národní otázce:

¹³⁵ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 67.

¹³⁶ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930., s. 88.

¹³⁷ tamtéž, s. 193.

¹³⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1907, roč. 12, č. 71, s. 4.

¹³⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1909, roč. 14, č. 70, s. 12.

¹⁴⁰ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1901, roč. 6, č. 1, s. 15.

¹⁴¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 1, s. 7.

„Dobře jsme si rozuměli, názory naše se většinou shodovaly, a kde se rozcházely, tam byly podepřeny na obou stranách věcnými a poctivě míněnými důvody, které jsme navzájem respektovali, takže nemohly být příčinou odcizení nebo roztržky mezi námi.“¹⁴²

5.11. Předplatné

Po přesunu do Pardubic došlo k několika změnám v předplatném. Nejvýraznější změnou bylo zvýšení cen. Zájemce o periodikum musel zaplatit ročně 12 korun, 6 korun na půl roku, 3 koruny za čtvrt roku. Nově přibyla možnost, předplatit si časopis pouze na jeden měsíc. To stálo 1 korunu. Jednotlivá čísla stála 12 haléřů.¹⁴³

Navýšení cen bylo způsobené i úbytkem odběratelů, který způsobil Alois Hajn svými články hned po přesunu do Pardubic. V závěru 7. ročníku tak redakce píše: „...děkujeme vřele pp. odběratelům, inserentům, dopisovatelům a vůbec všem přátelům našeho listu a žádáme je zdvořile, by nám nezkrácenou přízeň svoji zachovali i v roce nastávajícím.“

„Prosíme jen o podporu poctivé snahy naší dopisováním, odebíráním, inserováním a doporučováním našeho listu, bychom mohli co nejdříve přikročiti k vydávání „Osvěty lidu“ aspoň třikrát týdně, neboť při dnešním dvojím vycházení zápasíme neustále s nedostatkem místa.“¹⁴⁴ Navíc koncem roku 1900 byla v Pardubicích otevřena ve spolupráci se Sokolem nová, politicky nestranná, veřejná čítárna, kde bylo možné časopisy zdarma prohlížet.¹⁴⁵

Od 8. ročníku už nebylo možné si časopis předplatit pouze na měsíc. Velkým zlomem v předplatném byl 9. ročník. Periodikum si totiž mohli předplatit i za hranicemi. Od září bylo možné z Německa zaplatit čtvrtletně 3 koruny a 30 haléřů a zařídit si tak pravidelný příjem tohoto periodika. Do Ameriky a ostatních států bylo čtvrtletní předplatné stanoveno na 4 koruny.¹⁴⁶ O pár let později předplatné podražilo. Zvýšila se periodicita a to se promítlo do ceny časopisu. Roční předplatné tak stálo 16

¹⁴² HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 232.

¹⁴³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1900, roč. 5, č. 47.

¹⁴⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1902, roč. 7, č. 104.

¹⁴⁵ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro severovýchodní a východní Čechy*. Pardubice, 1900, roč. 5, č. 47, s. 4.

¹⁴⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1904, roč. 9, č. 78.

korun, půlroční 8 korun a čtvrtletní 4 koruny. Stále zůstala možnost předplatit si periodikum z Německa za 4 koruny 30 haléřů a z ostatních států za 5 korun. Jednotlivá čísla zlevnila na 10 haléřů. V tuto dobu byla Osvěta lidu nejčtenějším regionálním listem. V Praze měla okolo 150 odběratelů. Navíc byla zastoupena ve větších pražských kavárnách.¹⁴⁷ Během 15. ročníku došlo k drobné úpravě cen pro zahraniční odběratele. Ti, kteří platili za Osvětu lidu vždy koncem období, tzv. dopláceli, museli si připlatit o 20 haléřů více.¹⁴⁸ Hned v následujícím ročníku se zdražila jednotlivá čísla zpátky na 12 haléřů za vydání.¹⁴⁹ V roce 1914 došlo k další změně v ceně jednotlivých čísel. Přestože v 1. čísle ještě redakce neupravila periodicitu a uvádí, že vychází třikrát týdně, cenu uvádí pouze pro středeční vydání (14 haléřů) a sobotní (16 haléřů).¹⁵⁰ Předplatné zůstalo stejné. Druhé číslo už uvádí reálnou periodicitu dvakrát týdně (středa, sobota). Toto výrazné zdražení bylo následkem světové války, kvůli které Osvěta lidu měla existenční krizi. „*Inserce skoro nadobro ustala, četní odběratelé byli povoláni do války a přestali z toho důvodu list odebírat, zbylí odřikají další odebírání jednak z důvodů úsporných, jednak odkazují se na to, že krajinský tisk vychází ve zmenšeném rozsahu i s chudším obsahem.*“¹⁵¹ Redakce toto odůvodňuje zcela logickým způsobem. Dopisovatelé byli posláni do války, a proto ubylo lokální zpravodajství. Navíc byla omezena svoboda tisku. „*Jest na odběratelích a čtenářích, aby tuto těžkou situaci krajinského časopisu uznali a rozpomenuli se, že v takovýchto mimořádných dobách mají i oni k svému listu jistou povinnost. I my apelujeme na pp. odběratele, aby v abnormálních dnešních poměrech byli k nám uznalí a spravedliví a vytrvali při Osvětě lidu v dobách zlých, když list náš svrchovanou měrou plnil k nim svou povinnost v dobách míru, v poměrech normálních. Jako každý jiný list jsme dnes odkázáni skoro výhradně na předplatné, a každé odpadnutí odběratele znamená existenční podkopávání listu.*“¹⁵² Na základě tohoto prohlášení, bylo zlevněno čtvrtletní předplatné na 3 koruny.¹⁵³

¹⁴⁷ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 89.

¹⁴⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1910, roč. 15, č. 76.

¹⁴⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1911, roč. 16, č. 1.

¹⁵⁰ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 1.

¹⁵¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 65.

¹⁵² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 65.

¹⁵³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1915, roč. 20, č. 2.

5.12. Ostatní časopisy vycházející ve stejném období

5.12.1. Ratibor

Toto periodikum vycházelo v letech 1884 – 1916. Ratibor byl založen v Jaroměři Pavlem Muckem-Albierim na podzim 1884. V této době byla Jaroměř ideálním místem pro vznik nového časopisu. Byla zde převaha česky mluvícího obyvatelstva a vedla zde železniční trať, na kterou bylo napojené velmi perspektivní průmyslové zázemí. Jaroměř tak měla vskutku nezanedbatelný odběratelský potenciál. V roce 1886 se Ratibor přestěhoval do Hradce Králové a získal podtitul „Neodvislý politický list pro zájmy kraje královéhradeckého“. O rok později Ratibor změnil vlastníka. Novým majitelem se stala tiskárna bratří Františka a Antonína Peřinů v Hradci Králové, kde ho také tiskli. Redaktorem se stal František Peřina a po jeho smrti převzal post vedoucího redaktora jeho bratr Antonín.¹⁵⁴ Původně měl být Ratibor českým koncipovaným regionálním periodikem, postupem času se však vyprofiloval do podoby tiskového orgánu mladočeské strany na Královéhradecku. Plošný záběr časopisu se soustředil především na Hradecko a Náchodsko. Pouze minimum příspěvků je z Pardubicka a okolí. Může za to počet přispěvatelů a redaktorů. Redakce tak přebírala i zprávy nesouvisející s Hradeckem (jižní Čechy).

Název periodika je odvozen od velmože z Rukopisu zelenohorského „Ratibor ot gor Krekonoší“. Stejně jako Osvěta lidu i Ratibor byl ve svých prvních ročnících těžce zařaditelný. Obsah periodika byl rozdělen na dvě části. První připomínala spíše osvětově literární almanach, druhá hraničila s lokálním bulvárem. Ratibor se vyprofiloval až po přesunu redakce do Hradce Králové. Zde se od roku 1889 pod vedením nového majitele F. J. Peřiny stává významným zdrojem informací o celkovém kulturním dění ve východních Čechách.¹⁵⁵ Toto speciální zaměření však časem ztratilo svou významnost. Přispěl k tomu vznik konkurenčních periodik a smrt F. J. Peřiny. Nová redakce tak přeměnila Ratibor na klasický politický týdeník. V březnu 1916 byli redaktori pozváni na okresní hejtmánství, kde jim bylo nařízeno, že v každém čísle Ratiboru se musí objevit článek popisující dobrou hospodářskou situaci centrálních mocností a chválící dobrou vojenskou situaci. Dále se měl zmiňovat o Červeném kříži. Jako reakci předložil Ratibor ironizující článek „Mohou nás vyhladověti“. Ovšem

¹⁵⁴ DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí)*. Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924, s. 14-15

¹⁵⁵ *Zprávy České archeologické společnosti při ČSAV = Annonces de la Société Tchèque d'archéologie: Archeologie v regionálním tisku*. Praha, 2010. ISSN 1211-992X, s. 2.

okresní hejtmanství nepochopilo, že se jednalo o ironii a článek schválilo. Redakce tak získala odvalu k dalším podobným článkům. 22.3.1916 napsala redakce patriotický článek. V něm byly zmiňované ironizující názvy náměstí a ulic a poukazoval na spojenectví Angličanů, Francouzů a Rusů proti Turkům aj. Toto číslo však bylo zabaveno, celá redakce rozpuštěna a redaktor Karel Peřina byl zatčen. Poslední číslo, které se dostalo čtenářům do rukou bylo číslo 9 z 15.3.1916.¹⁵⁶ Proměny Ratibora v obsahu i formě zobrazují vzestup a úpadek mladočechů jako politického hnutí.

Během 33 ročníků vyšlo 1 614 čísel. Jednotlivá čísla přinášela informace o lokální ekonomice, poskytovala týdenní zpravodajství ze všech místních kulturních oblastí a nechyběly ani informace o spolkové činnosti v regionu. Postupně se začalo objevovat i sportovní zpravodajství a od roku 1896 dokonce dostalo svou občasnou rubriku. Stejně jako Osvěta lidu měl Ratibor rozsáhlou inzertní část, jež byla umístěna na posledních stranách periodika.¹⁵⁷

Alois Hajn o Ratiboru ve své knize píše: „*Hradec měl svůj ctihodný copatý týdeník „Ratibor“, který se tak celkem držel hesla obročního Konipáska z románu Šmilovského „Za ranních červánků“: „Dobře jísti a píti, dobře se míti; císaře, krajský úřad, slavný militér a svatou církev slušně ctíti, shovívati a dle potřeby i podlízati těm, kdož výše stáli, a nesměšovati se s těmi, kdo stáli níže; posléze dobrou vůli s celým světem míti.“*¹⁵⁸

5.12.2. Rozhledy (Královéhradecké rozhledy)

Československá sociálně demokratická strana dělnická se sídlem v Hradci Králové II v Dělnickém domě „na Střelnici“. Tato strana vydávala časopis Rozhledy (Královéhradecké rozhledy). Rozhledy vycházely jednou týdně od roku 1912. Redakci včetně administrace měly také v Dělnickém domě a zodpovědným redaktorem byl Josef Vaněk. Dalšími redaktory v kolektivu byli Boh. Nikodým, Josef Hájek, Bohuslav Bajer. Tištěny byly u Jar. Omy v Hradci Králové.¹⁵⁹

¹⁵⁶ DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí)*. Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924, s. 15-17

¹⁵⁷ *Zprávy České archeologické společnosti při ČSAV = Annonces de la Société Tchèque d'archéologie: Archeologie v regionálním tisku*. Praha, 2010. ISSN 1211-992X, s. 2.

¹⁵⁸ HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930, s. 84.

¹⁵⁹ *Osvěta lidu: Orgán českosl. Nár. Demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1922, roč. 25, č. 68, s. 30.

5.12.3. Kraj královéhradecký

Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu se sídlem v Hradci Králové na Nábřeží Elišky Pomořanské č. 280. Orgánem této strany byl Kraj královéhradecký. První číslo vyšlo 2.4.1910 jako časopis strany svobodomyšlné pro severovýchodní Čechy. Majitelem bylo družstvo. Vycházel až do srpna 1914, kdy byl vedoucí redaktor Max Leonier Pavlík souzen pro velezradu za otištění článku podporující Srbsko. Po novém seskupení stran v roce 1917 přechází „Kraj královéhradecký“ do majetku M. L. Pavlíka. V únoru 1918 se stává orgánem České státoprávní demokracie, ale už v červnu je opět nezávislým periodikem. Od roku 1919 vycházel dvakrát týdně a stal se orgánem agrární (republikánské) strany. Redakci a administraci měl na stejné adrese jako sekretariát strany. Zodpovědným redaktorem byl i nadále M. Leonier Pavlík. Majitelem se však staly Českomoravské tiskařské a nakladatelské podniky v Praze. Původně byl časopis tištěn v tiskárně Jar. Omy, ale od roku 1912 se tisk přesunul do tiskárny Bratří Peřinů.¹⁶⁰

5.12.4. Štít

Československá strana lidová se sídlem v Hradci Králové na Třídě národního vojska „Adalbertinum“. Tato strana vydávala časopis Štít. Vycházel jednou týdně, redakci i administraci měl také v Adalbertinu. Zodpovědný redaktor František Šupka. Po roce 1922 ho vystřídal František Lašťuvka.

5.12.5. Pochodeň

Komunistická strana československá se sídlem v Hradci Králové II. Orgánem komunistické strany bylo periodikum Pochodeň, která vycházela jednou týdně. Redakci i administraci měla v Nerudově ulici. Zodpovědným redaktorem byl František Koza.¹⁶¹

5.12.6. Věstník Sokolské župy Orlické

V roce 1896 začal v Hradci Králové vycházet „Věstník Sokolské župy Orlické“. Podobně jako Osvěta lidu měl za války problémy a proto byl mezi lety 1915 – 1918 zakázán. Obnoven byl až v roce 1919. Rozsah „Věstníku“ se pohyboval od 1 do 40ti stran. Mezi redaktory píšící do „Věstníku“ patřili Jan Šrámek, A. Šarm, Jiří Tolman,

¹⁶⁰ DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí)*. Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924, s. 21-22

¹⁶¹ *Osvěta lidu: Orgán českosl. Nár. Demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1922, roč. 25, č. 68, s. 30.

Ferd. Hartman a Maxim Grus (zodpovědný redaktor Osvěty lidu v letech 1926 – 1928).¹⁶²

5.12.7. Hlasy venkova

Dalším týdeník, který vycházel ve stejné době jako Osvěta lidu, byly „Hlasy venkova“. Jednalo se o plátek české strany agrární. Majitelem bylo Sdružení českých zemědělců pro království české. Periodikum začalo vycházet v roce 1905 a v Hradci Králové fungovalo až do roku 1914, kdy poslední redaktor musel nastoupit do vojenské služby. Mezi další redaktory patřili J. L. Horák, R. Vachulka, Václav Gebauer a Frant. Příbyl.

5.12.8. Nezávislost

Pouze na krátkou chvíli se na publicistické scéně objevil i týdeník „Nezávislost“. Jednalo se o politický a národohospodářský zpravodaj pro severovýchodní Čechy. Vycházet začal v roce 1905, ale vyšlo pouze 17 čísel. Tištěn byl v Hradci Králové u Bratří Peřinů. Redaktorem byl Josef Ducháč, který byl předtím redaktorem Ratiboru.

5.12.9. Orlické proudy

Orgánem strany svobodomyslné byly „Orlické proudy“. Ty vycházely od roku 1909 v Hradci Králové. Od roku 1912 přestávají být oficiálním periodikem strany svobodomyslné a dostávají podtitul „Lidové noviny pro český východ a severovýchod“. Jejich zodpovědným redaktorem byl Boh. Svoboda, který začátkem prosince 1912 zemřel a časopis přestal vycházet. Obnoven byl na začátku roku 1913. Poslední čísla vydal Karel Peřina. Tisk probíhal opět u Bratří Peřinů.

5.12.10. Finanční rozhled

Svůj časopis měl i Záložní úvěrní ústav v Hradci Králové. „Finanční rozhled“ vycházel od 1.10.1910 pod taktovkou Josefa Féra. Toho přesně po roce vystřídal František Rejmánek. Na začátku války periodikum zaniká. Tištěn byl také u Bratří Peřinů.

5.12.11. Půčky

Beletristickým a poučným dílem byl časopis „Půčky“, který začala vydávat slovenská kolonie v Hradci Králové roku 1913. Oficiálně byl uváděn jako odpovědný

¹⁶² DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí)*. Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924, s. 18

redaktor Jar. Oma. Skutečným přispěvatelem byl ale Matěj Jančo, žák obchodní akademie v Hradci Králové, který byl vyloučen z gymnasia v Kežmarku. Na Slovensku na něj byla podána obžaloba za protinárodnostní vyjádření a urážku císaře. V listopadu 1913 byl zatčen a dopraven do Košic, kde byl postaven před soud a následně osvobozen. Vedení časopisu dočasně převzali jeho přátelé, zejména Ján Filipču. Po vydaných devíti číslech „Půčky“ v červnu 1914 zanikají. Matěj Jančo padl ve válce.¹⁶³

5.13. Přílohy Osvěty lidu

K 19. ročníku Osvěty lidu začala vycházet příloha „Nezávislost“. Její podtitul zněl „Příloha „Osvěty lidu“ pro organizace státoprávněpokrokové ve východních Čechách“. Rozdíl v obsahu byl ale minimální. Články pojednávaly o zavedení autobusového spojení, výsledcích voleb, řešila se zde otázka studovaných žen.¹⁶⁴ Zkrátka žádné speciální zaměření pro organizace, které jsou uvedené v podtitulu. Zodpovědným redaktorem byl Alois Hajn. Nezávislost vycházela jako občasník.

Mnohem zajímavější a významnější přílohou byl „Východočeský deník“. Ten vznikl jako reakce na válečnou situaci, kdy všechna periodika chodila kvůli poště s velkým zpožděním. Vydavatelstvo „Neodvislých listů“, „Osvěty lidu“, „Východočeského obzoru“ a Společná tiskárna v Pardubicích se rozhodly, že začnou spolupracovat na jednom deníku, který bude vycházet pravidelně každý den po 4. hodině odpolední. Obsahovat by měl čerstvé zprávy dodané telegrafní kanceláří. Cena za jednotlivá vydání byla stanovena na 4 haléře a měsíční předplatné s donáškou na 1 korunu 50 haléřů.¹⁶⁵

První číslo vyšlo 21. 8. 1914 jako příloha 60. čísla Osvěty lidu. Na titulní straně je uvedeno, že vychází po páté hodině odpolední. Ostatní informace, které byly uvedené v Osvětě lidu, souhlasí. Hned první číslo informuje o japonském ultimátu Německu, postupu Němců v Belgii, obsazení Bruselu aj. Přestože je většina deníku věnována válce, na zadních stranách je obsah doplněn o „civilní“ zprávy z regionu (veřejná schůze v Jaroměři). Vydavateli byli Bedřich Brix, Alois Hajn a JUDr. K. Horlivý. Redaktory

¹⁶³ DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí)*. Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924, s. 20-23

¹⁶⁴ *Nezávislost: Příloha "Osvěty lidu" pro organizace státoprávněpokrokové ve východních Čechách*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 2.

¹⁶⁵ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1914, roč. 19, č. 59.

byli Alois Hajn a Josef Kozák. Zodpovědným redaktorem zůstal Alois Hajn. Tisk probíhal ve Společných knihtiskárnách Bedřicha Brixie v Pardubicích.¹⁶⁶

¹⁶⁶ *Východočeský deník*. Pardubice, 1914, roč. 1, č. 1, s. 6.

6. Osvěta lidu v období 1919 – 1924

6.1. Podtituly

Osvěta lidu začala znovu vycházet začátkem roku 1919. Po obnovení redakce stále vycházela s podtitulem „Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod“.¹⁶⁷ Od 64. čísla dochází ke změně titulní strany a kromě podtitulu se nad tiráží objevuje další podnadpis „Orgán Českosl. Nár. Demokracie v kraji Král. hradeckém“.¹⁶⁸ Beze změny vydržela Osvěta lidu do 26. ročníku, kdy byl podtitul už oficiálně změněn na „Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké“.¹⁶⁹

6.2. Sídlo redakce

Po znovuobnovení Osvěty lidu se redakce usídlila v ulici Sladkovského v Pardubicích.¹⁷⁰ V červnu téhož roku se časopis přesouvá zpět do Hradce Králové. Osvěta lidu se tak vrátila po 19ti letech zpět do města, kde vznikla. Nové sídlo redakce bylo na Masarykově nábřeží v hostinci „na Krétě“. V prvním čísle, které po přesunu do Hradce Králové vyšlo, bylo na titulní straně poděkování: „*Děkujeme všem, kdož s námi po tolik roků za poměrů často velice svízelných rádi a ochotně pro pokrok a dobro Pardubic a celého českého východu pracovali, a jistě oni nezapomenou na nás, jako my vždy rádi vzpomínati budeme přátelských styků a součinnosti s nimi.*“¹⁷¹ Stejně jako po přesunu z Hradce Králové do Pardubic i teď vznikla filiální redakce. Ta byla zřízena v hotelu „Veselka“, kde bylo možno ve schránce nechávat rukopisy, inzeráty aj.¹⁷² V následujícím ročníku (kvůli snížení nákladů) byla zřízena filiální redakce v Novém Bydžově, v tiskárně V. & A. Janata.¹⁷³ V polovině října 23. ročníku se hlavní redakce přemístila z Masarykova nábřeží na Jiříkovu třídu (dnes Třída ČSA).¹⁷⁴ 12. 7. 1924 se přemístil sekretariát Československé národní demokracie do hotelu „Černý kůň“ na

¹⁶⁷ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 10.

¹⁶⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 64.

¹⁶⁹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké*. Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 1.

¹⁷⁰ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 10.

¹⁷¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 33.

¹⁷² tamtéž, s. 5.

¹⁷³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 32.

¹⁷⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 55.

Malém náměstí. Jelikož byla Osvěta lidu orgánem této politické strany, změnila své působení také a sdílela stejné prostory jako sekretariát strany.¹⁷⁵

6.3. Periodicita

Po válce vydávala redakce Osvěty lidu pouze jedno číslo týdně, a to v sobotu.¹⁷⁶ Po pár měsících se však začal obsah plnit a periodicita časopisu nebyla dostačující. Proto vydavatelské družstvo rozhodlo o zvýšení periodicity: „*Vycházení listu dvakrát týdně nám umožní, abychom otiskovali četné příspěvky všeobecné i místní, které jsme až dosud z nedostatku místa musili velmi často odložit.*“¹⁷⁷ Následujícím číslem stoupla periodicita na dvě vydání týdně (každou středu a sobotu).¹⁷⁸ Toto období bylo náročné pro tisk všeobecně. Náklady vzrostly o stovky procent, takže udržet dlouhodobě dvě nová vydání týdně nebylo možné: „*V této situaci, kterou považujeme za dočasnou (dnes nelze ovšem říci, jak dlouho potrvá, a nezhorší-li se ještě), rozhodli jsme se vydávat Osvětu lidu pouze jednou týdně a to vždy v pátek na večer, aby ji páni odběratelé měli ještě v sobotu v rukou.*“¹⁷⁹ Zvýšení periodicity nastalo až o dva roky později, kdy byla nová čísla časopisu k dostání každé úterý a pátek večer.¹⁸⁰ Během letních měsíců Osvěta lidu krátkodobě omezila periodicitu na jedno vydání týdně.¹⁸¹ Do konce tohoto období pak už k žádným změnám nedošlo.

6.4. Tiskařské společnosti

V tomto krátkém období vystřídal Osvěta lidu větší množství tiskáren než za celých 16 let v Pardubicích. Ihned po obnovení periodika začala opět využívat služeb Společných knihtiskáren v Pardubicích, které patřily Bedřichu Brixovi.¹⁸² Dříve než se do Hradce Králové přemístila redakce, přemístil se tisk časopisu. Po dlouhých letech a

¹⁷⁵ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 46, s. 4.

¹⁷⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1919, roč. 22, č. 10.

¹⁷⁷ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1919, roč. 22, č. 18, s. 4.

¹⁷⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1919, roč. 22, č. 19.

¹⁷⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 31.

¹⁸⁰ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1921, roč. 25, č. 1.

¹⁸¹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 43.

¹⁸² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Pardubice, 1919, roč. 22, č. 10.

problémech s využíváním článků pro svůj Ratibor se Osvěta lidu opět vrátila do tiskárny Bratří Peřinů v Hradci Králové.¹⁸³

Celé toto období provázela špatná finanční situace, která se promítala ve všech periodicích. Československá národní demokracie svolala v Praze schůzi vydavatelů a redaktorů všech regionálních časopisů: „...na které bude mimo jiné řešen námět, aby se vždy několik našich listů krajských spojilo a tak, že by všeobecná část byla společná a pouze lokální část pro ten který kraj by byla jiná. *Nár. dem. časopis „Obzor“ v Novém Bydžově učinil v tomto směru počátek: sloučí se od května s „Osvětou lidu“ a přestane vycházeti.*“¹⁸⁴ Z tohoto důvodu následující číslo z 8. 5. 1920 už bylo tištěno v Novém Bydžově v knihtiskárně V. & A. Janaty.¹⁸⁵ Do konce tohoto období už k dalším změnám nedošlo.

Grafické závody V. & A. Janata v Novém Bydžově byly založeny v roce 1879. Tiskly se zde všechny běžné tiskopisy, ale specialitou podniku byly obchodní knihy v těžkých kožených vazbách. V novinovém oddělení se kromě Osvěty lidu tiskl ještě jeden týdeník, dva čtrnáctideníky, pět měsíčníků a vědecké publikace (Obzor prehistorický, Mykologia, Anthropologia). Z těch známějších knih zde tiskem prošel například Čapkův Krakatit.¹⁸⁶

6.5. Majitel

Alois Hajn byl majitelem periodika do 1. 7. 1919, kdy vlastnictví předal Tiskovému a vydavatelskému družstvu Osvěty lidu v Hradci Králové s.r.o. Po 22 letech se tak majitelem opět stává právnická osoba (sdružení vlastníků).¹⁸⁷

6.6. Vydavatel

Když Osvěta lidu začala po válce znovu vycházet, vydavatelem už nebyl Alois Hajn. Vydavatelem se stal „Vydavatelský kroužek“. Ten sloužil jako komitét

¹⁸³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 25.

¹⁸⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1920, roč. 23, č. 31.

¹⁸⁵ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 32.

¹⁸⁶ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké*. Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 53, s. 8.

¹⁸⁷ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 33.

(organizační výbor) pro nové vydavatelské družstvo.¹⁸⁸ Přípravy trvaly více než půl roku, a proto nový vydavatel „Tiskové a vydavatelské družstvo Osvěty lidu v Hradci Králové, s.r.o.“ začal časopis vydávat až od poloviny října 1919.¹⁸⁹

6.7. Obsah periodika a cenzura

Jedním z témat, kterým se Osvěta lidu v tomto období zabývala, byl Velký Hradec. Jednalo se o sloučení blízkých obcí (dnes městských částí), které byly autonomní, a to za účelem obnovení stavu města, který v Hradci Králové býval po celá staletí. „*Dnešní doba ukládá obcím celou řadu úkolů, kterým jednotlivě těžko mohou dostáti a které úspěšně mohou řešiti jen semknutím se ve větší správní celky. Stačí uvést na př. veřejné zdravotnictví, veřejnou bezpečnost, chudinství...*“¹⁹⁰ Součástí Velkého Hradce se měly stát tyto obce: Pražské Předměstí, Kukleny, Svobodné Dvory, Plotiště, Věkoše, Pouchov, Slezské Předměstí, Malšovice, Nový Hradec Králové a Třebeš. Už v roce 1919 byla svolána schůze zastupitelů všech obcí, které se měly stát součástí Velkého Hradce, kde byla myšlenka sloučení představena. „*O obou referátech rozvinula se čilá debata, která ukázala jednu potěšitelnou věc, že všechny pozvané obce s vytvořením Velkého Hradce souhlasí a pro věc tu chovají nejživější zájem.*“¹⁹¹ Jednou ze základních podmínek sloučení byly společné regulační plány, které měly zajistit komunikaci a způsob zatavení jednotlivých částí. Mezi další podmínky patřila společná kanalizace, rozvod užitkové a pitné vody, umístění obecních a průmyslových podniků a umístění budoucích škol. V roce 1921 profesor Jan Mareš napsal: „*Doba, kdy části města kdysi násilně rozptýlené, sestoupí se v jednotný mohutný celek „Velký Hradec Králové“, jakým býval v dobách své šťastné minulosti, není zajisté již daleké. A bude to Hradec nejen velký, ale také krásný.*“¹⁹²

Po světové válce neměla redakce Osvěty lidu závažnější problémy s cenzurou. Částečně to mohla zavinit ústavní listina Československé republiky z 29. 2. 1920. V paragrafu 113 upravovala svobodu tisku a v podstatě zakazovala předběžnou cenzuru.

¹⁸⁸ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 10.

¹⁸⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 64.

¹⁹⁰ *Hradec Králové: Časopis Osvěta lidu starostovi Dru Fr. Ulrichovi a městu Hradci Králové*. Hradec Králové: Osvěta lidu, 1923, s. 14.

¹⁹¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 61, s. 3.

¹⁹² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 61, s. 18.

Výjimku tvořil výjimečný stav (válka, nepokoje uvnitř státu, které mohou narušit státní formu). V platnosti však zůstal (sice novelizovaný) i rakouský tiskový zákon ze 7. 12. 1862 (zákon č. 6/1863 r. z.), který cenzuru tisku zachovával. Parlament Československé republiky přijal několik dalších zákonů, které byly aplikovány proti projevům politického extremismu, především tiskovým aktivitám Komunistické strany Československa a československých fašistů orientovaných na hitlerovské Německo.¹⁹³ O svobodě tisku se tedy mluvit nedalo, ale Osvěta lidu na tom byla mnohem lépe než před válkou.

Po přesunu redakce zpět do Hradce Králové začaly články v Osvětě lidu velmi souhlasit se smýšlením hradecké radnice. V roce 1919 bylo vedení města totiž národně demokratické. V ostatních městských částech však Československá národní demokracie zaostávala dalece za Československou sociální demokracií (viz tabulka).¹⁹⁴

Porovnání vybraných výsledků voleb z roku 1919		
Název strany	Místo	Počet hlasů
	Hradec Králové	
Čsl. národní demokracie		1664
Čsl. sociální demokracie		1175
	Nový Hradec Králové	
Čsl. národní demokracie		97
Čsl. sociální demokracie		760
	Kukleny	
Čsl. národní demokracie		152
Čsl. sociální demokracie		1141
	Pražské předměstí	
Čsl. národní demokracie		330
Čsl. sociální demokracie		1390

Podobně tomu bylo i v dubnu 1920, kdy Československá národní demokracie získala ve volbách do sněmovny pouze třetinu hlasů Československé sociální demokracie a do senátu pouhé 3 hlasy (sociální demokracie získala 39).¹⁹⁵

¹⁹³ *Paměť a dějiny: Revue pro studium totalitních režimů*. 2009, roč. 3, č. 2, s. 5.

¹⁹⁴ *Osvěta lidu: Orgán českosl. Nár. Demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1922, roč. 25, č. 68, s. 5.

¹⁹⁵ Státní oblastní archiv v Zámrsku, Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv obce Probluz, *Pamětní kniha obce Probluz*, národní archivní dědictví 1211, identifikační číslo 1 (digitalizované)

V prvních letech, kdy redakce Osvěty lidu působila v Pardubicích, sloužilo periodikum jako orgán radikálně pokrokové strany. Koncem roku 1903 časopis z této strany vystupuje kvůli nedodržování politického programu. „...rozhodli jsme se po zralém uvážení ze strany radikálně pokrokové, která dnes našim přesvědčení, zásadám a názorům více neodpovídá, vystoupiti. Činíme tak v zájmu dobré, pokrokové věci, která stojí nám výš, než zájem kterékoliv strany.“¹⁹⁶ Poté byl časopis pár let bez politické příslušnosti. Během této doby začala redakce kolem sebe shromažďovat tzv. radikálně pokrokovou secesi. Tato skupina se pak sloučila s Českou stranou lidovou, jež vedl profesor Masaryk. Tímto sloučením vznikla Česká strana pokroková a Osvěta lidu se stala jejím orgánem na východě a severovýchodě Čech. Mluvčím této strany zůstalo periodikum až do jeho úředního zastavení v roce 1916.¹⁹⁷ Hlavním bodem v programu České strany pokrokové bylo docílit politické samostatnosti českého národa. „*Chceme dojíti tohoto velikého cíle důslednou politikou lidovou a pokrokovou, jejímž východiskem bude boj za všeobecné rovné právo hlasovací a za nejširší občanské svobody, politikou v pravdě kulturní, která promyšleně a soustavně bude pečovati o náležitou výchovu lidu a zvláště chce plnou svoji pozornost věnovati zvelebení školství a jeho vymanění z vlivů byrokratických a klerikálních, politikou hospodářskou a sociální, která se stejnou péčí bude si všímati palčivých hospodářských potřeb našich tříd výrobních a pracujících.*“¹⁹⁸ V březnu 1919 se konal valný sjezd, kde vznikla nová politická strana sloučením strany svobodomyšlné, státoprávně pokrokové, české pokrokové a lidovopokrokové. Tímto způsobem vznikla Česká státoprávní demokracie, která byla přejmenována na Československou národní demokracii, protože státoprávní požadavek byl naplněn vznikem samostatného Československa.¹⁹⁹ Proto redakce Osvěty lidu souhlasila s názory této politické strany a začala blíže spolupracovat s jejími organizacemi. „*Organisace Čs.N.D. na českém východě a severovýchodě žádáme, aby lask. zřizovaly v každém městě drobný prodej Osvěty lidu.*“²⁰⁰ Sama Československá národní demokracie vydala prohlášení: „*V ustavující schůzi usnesl se celý důvěrnický sbor, že každý jeho člen je povinen odebíratí Osvětu lidu, proto zvláštní pozvánky se*

¹⁹⁶ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Pardubice, 1904, roč. 9, č. 1.

¹⁹⁷ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 33.

¹⁹⁸ HAJN, Alois. Život novinářův: 1894-1930. Praha: Svaz národního osvobození, 1930., s. 165.

¹⁹⁹ Program Československé národní demokracie: Schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919. Praha: Tiskový odbor Československé národní demokracie, 1919, s. 2.

²⁰⁰ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 18, s. 4.

neposílají. Halounek, předseda.“²⁰¹ Přestože periodikum má stále podtitul „Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod“, od 15. 10. 1919 se na titulní stránce objevuje nad tiráží další podtitul „Orgán Československé národní demokracie v kraji Královéhradeckém. Od této doby se v časopisu objevují věstníky této strany atd.

Od 26. ročníku se začaly objevovat speciální vydání Osvěty lidu. Tato čísla byla několikanásobně rozsáhlejší a věnovala se pouze jednomu konkrétnímu místu, či tématu. Sérii těchto speciálů odstartovalo novobydžovské vydání k oslavám padesáti let reálného gymnázia v Novém Bydžově.²⁰² Další obdobný speciál se věnoval Úpicku a Svatoňovicku. Rozsah byl navýšen na 24 stran a text byl doplněn obrázky! Podrobně zde byly rozepsány dějiny Úpicka, zajímavé stavby, kulturní život, školství, staré zvyky, místní průmysl atd. Druhá polovina periodika obsahovala stejné informace akorát o Svatoňovicku.²⁰³ Tento speciál sklídl obrovský úspěch: „*Minulé číslo Osvěty lidu, ač bylo vydáno v dvojnásobném nákladu, bylo již v sobotních odpoledních hodinách úplně vyprodáno. Co nejdříve vydáme podobné číslo červenokostelecké, dobrušské, třebechovické atd. Naše inzerenty předem upozorňujeme na výhodnou inserci v těchto zvláštních číslech, která vycházejí ve velkém nákladu.*“²⁰⁴ Prvním tematicky založeným číslem, které se nezabývalo historií konkrétní obce (města), bylo 53. číslo 27. ročníku. Obsahem byla podrobná historie koželužství a životní příběhy osob, které byly spjaty s tímto oborem a zároveň s královéhradeckým regionem. Tento speciál vyšel k otevření státní odborné školy koželužské v Hradci Králové (dnes Střední průmyslová škola Hradec Králové).²⁰⁵

V roce 1920 slavil František Ulrich 25leté jubileum svého starostování v Hradci Králové a redakce Osvěty lidu mu veřejně popřála v několika číslech. V jednom článku Alois Hajn píše, že dr. Ulrich je muž mravenčí pile, neúnavné energie, krajně nezištný a obětavý. V závěru toho samého článku píše: „*Připojujíte se po bok přečetných gratulantův u významný den jubilea 25letého jeho starostování, přejeme mu vroucně*

²⁰¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1921, roč. 25, č. 1, s. 5.

²⁰² *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 44.

²⁰³ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 45.

²⁰⁴ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 46, s. 4.

²⁰⁵ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 53.

hojně zdraví a neumdlévajících sil, aby se dožil uskutečnění těch cílů, které vytkl svému milovanému rodnému městu: vyrůstí u Velký Hradec, sídlo kraje, v politickou, kulturní i hospodářskou metropoli celého českého severovýchodu.“²⁰⁶

Alois Hajn definoval povinnosti regionálního tisku takto: „*Krajinský tisk má dvojí úkol: zpravodajský, přinášeti spolehlivé informace o politických, kulturních, hospodářských a sociálních poměrech kraje a propagační, t.j. vzdělávací a výchovný, má být učitelem, vychovatelem a rádcem své obce čtenářské.*“²⁰⁷ Aby mohla Osvěta lidu naplňovat jeho myšlenku a její obsah se držel jeho zásad, bylo potřeba kvalitních redaktorů. „...je třeba, aby redaktor sám byl vzdělaný a charakterní člověk, který má pevné zásady, určitý cíl před očima, a k němu aby svým listem neustále směřoval, vytčený program důsledně zastával, po všech stránkách jej veřejnosti vysvětloval, slovem, aby čtenářstvo duševně i mravně povznášel, vzdělával a vychovával.“²⁰⁸ Podle Aloise Hajna nesmí obsah regionálního tisku nikdy zmalichernit a upadnout v plachost maloměstského života. Cílem by mělo být naopak rozšiřovat obzory ve městě i venkově.

6.8. Zodpovědní redaktoři

Zodpovědným redaktorem zůstal nadále Alois Hajn. I po návratu redakce zpátky do Hradce Králové, dojížděl Alois Hajn dvakrát týdně do Pardubic, kde konzultoval redakční záležitosti. „*Redaktor Alois Hajn bude přítomen každý úterek a pátek dopoledne a bude možno s ním v kavárně „Veselce“ osobně v záležitostech redakčních mluvit.*“²⁰⁹ K drobné změně jeho titulu došlo až ve 23. ročníku v 19. čísle, kdy byl uveden jako „*Chefredaktor*“. Zároveň místo zodpovědného redaktora dostal Karel Mlynář. „*Do redakce Osvěty lidu vstoupil p. prof. Karel Mlynář z Hradce Králové, jenž jako jednatel krajské organizace ČND převzal řízení rubriky „Věci organizační a volební“ a zároveň po dobu dovolené p. red. Hajna zodpovědné redaktorství.*“²¹⁰ K dalšímu poupravění názvu funkce došlo ve 33. čísle, kdy se funkce zodpovědného

²⁰⁶ HAJN, Alois. Vzácné jubileum: 25 let starostování p. JUDr. Frant. Ulricha. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1920, roč. 23, č. 9, s. 2.

²⁰⁷ HAJN, Alois. Z pathologie krajinské žurnalistiky: Původní dopis Osvětě lidu. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1921, roč. 24, č. 50, s. 1.

²⁰⁸ HAJN, Alois. Z pathologie krajinské žurnalistiky: Původní dopis Osvětě lidu. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1921, roč. 24, č. 50, s. 1.

²⁰⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 33.

²¹⁰ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové: Tiskové a vydavatelské družstvo Osvěty lidu v Hradci Králové, 1920, roč. 23, č. 19.

redaktora mění na odpovědného redaktora.²¹¹ Koncem září už není na titulní straně uváděn Alois Hajn. „Čtenářům a předplatitelům Osvěty lidu oznamuji, že přejímám na dobu studijní dovolené p. Al. Hajna redakci Osvěty lidu a vynasnažím se za jejich pomoci vésti ji ve starém duchu: demokraticky a pokrokově. V Hradci Král., 21. září 1920, Karel Mlynář.“²¹² Alois Hajn odcestoval do Mnichova, poté do Jugoslávie a Francie.²¹³ Na pozici šéfredaktora se už nevrátil. Po návratu z cest do Prahy i nadále posílal články a psal fejetony.²¹⁴ Odpovědným redaktorem zůstal Karel Mlynář a to až do konce ledna 1924. Na jeho pozici ho vystřídal župní tajemník Mgr. Ph. Eduard Hruška. Hlavním redaktorem se ale stává Josef Jahoda.²¹⁵ Ten po několika měsících převzal i místo odpovědného redaktora.²¹⁶

Eduard Hruška byl v periodiku zmiňován velmi často i poté, co opustil post redaktora, a to zejména díky své funkci župního tajemníka Československé národní demokracie. V říjnu 1926 však jeho jméno figurovalo mimo rubriku „Věstník Československé národní demokracie. Redakce časopisu totiž zveřejnila jeho svatební oznámení: „Župní tajemník čsl. Národní demokracie v Hradci Králové pan Mr. Ph. Eduard Hruška a slečna Zdenka Mančalová z Královských Vinohradů oddáni budou na Staroměstské radnici dne 28. října 1926. (Místo zvláštního oznámení.). Srdečně gratulujeme.“²¹⁷

Poprvé se v periodiku řeší otázka benefitů pro žurnalisty. Alois Hajn popisuje problematiku zneužívání volných železničních jízdenek pro novináře a možnou korupci. „Ministerstvo železnic prý vydalo na 14.000 volných lístků žurnalistických ale ve skutečnosti připadá z tohoto počtu na Syndikát denních novinářů pouze 151 volný lístek. Zdá se tedy, že volných lístků novinářských se zneužívá, že se jimi děje podvod ve velkém a to tím způsobem, že spousta nejrozmanitějších osob nastrčí si honem firmu a

²¹¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 33.

²¹² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 52, s. 3.

²¹³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1921, roč. 24, č. 1, s. 4.

²¹⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1921, roč. 24, č. 49.

²¹⁵ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 9.

²¹⁶ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 54.

²¹⁷ *Osvěta lidu: Orgán Československé národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1926, roč. 29, č. 73., s. 3.

hodnost žurnalistů, chtějí-li někam jeti a mají-li v ministerstvu nebo v tom onom ředitelství železnic strýčka, kmotra a známého.“²¹⁸ V článku navrhuje řešení, aby se redaktoři nedělili (redaktor deníku, týdeníku...), ale aby všichni dostali stejná privilegia. Nepožaduje volné jízdenky, ale pouze novinářskou slevu pro cestování druhou třídou.

6.9. Rubriky

Mnoho rubrik zůstalo zachováno, případně byly jen drobně pozměněny jejich názvy. Periodikum mělo vyhrazené strany pro Hradec Králové a Pardubice. To se nezměnilo ani po stěhování redakce: „Přesídlením tisku a redakce do Hradce Králové nepřestane Osvěta lidu jako orgán reformní skupiny Č.N.D. v Pardubicích míti i na dále rubriku pardubickou...“²¹⁹ Na zadních stranách pak byly menší městské rubriky (Jaromeř, Nový Bydžov, Náchod, Kostelec nad Orlicí atd).

Školství, osvěta, lidovýchova

Tato rubrika byla rozšířena. I nadále informovala o československém školství, o jeho stavu, kvalifikovanosti pedagogů a o studentských hnutích. Nově ale řešila otázky i na regionální úrovni. Článek „Zamořené školství“ popisuje zoufalou situaci na Náchodsku. Tamější školy ignorovaly státní nařízení, různá inovativní řešení, metody atd. „Nejnápadněji se projevila tato zaostalost při poslední okresní konferenci učitelské, která svou prázdnotou a desorganisovaností byla dokonalým obrazem našeho zuboženého školství.“²²⁰ Dále je v článku vysvětleno, že apatičnost vůči moderním postupu je způsobena starými pedagogy. „...všecka význačná místa obsazena jsou pány již dosluhujícími anebo docela přesluhujícími (těchto je na okrese 19). Těm ovšem nestojí již za to, hledati nové formy pro svou navyklou činnost a vidí v každé reformní snaze útok na své teploučké pohodlí, jehož je v jejich věku potřeba a z něhož se jim nechce.“²²¹

Kromě kritických článků se zde objevovaly i příspěvky připomínající různá výročí „Odborné školy hořické „Vesny“, založené roku 1908 oslaví letos patnáctiletí

²¹⁸ HAJN, Alois. Volné lístky žurnalistické. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1919, roč. 22, č. 55, s. 1.

²¹⁹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1919, roč. 22, č. 33, s. 5.

²²⁰ Zamořené školství. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1919, roč. 22, č. 20, s. 1.

²²¹ Zamořené školství. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1919, roč. 22, č. 20, s. 1.

svého trvání.“²²², nebo oslavující nově vzniklé třídy: „*Při obchodní akademii v Hradci Králové otevřen bude školním rokem 1923/24 první ročník chlapecké školy dvoutřídní.*“²²³

Organisační věstník Čsl. národní demokracie

Tato rubrika poskytovala informace o nově založených organizacích Československé národní demokracie, schůzkách členů, ale fungovala také jako oficiální pozvánka na různé valné schůze apod. Povinností každého člena bylo odebírat Osvětu lidu, pokud tak nečinil byl veřejně upozorněn: „*Zjistili jsme, že mnoho našich, dobře situovaných stoupenců neodebírá našeho listu. Zjev ten přímo zaráží u lidí, kteří mají peněz dost a musíme proto appellovati na jejich stranickou povinnost list náš odebírat. Také jim list náš znovu zasíláme, protože na splnění této stranické povinnosti musíme bezpodmínečně trvati.*“²²⁴

Živnostenské zájmy

Návody, jak vyplnit formuláře, upozornění na chybějící označení malých obchodů, nebo vyhlásování veřejných soutěží. To vše se mohl čtenář dočíst v této rubrice. Určena byla skutečně pro živnostníky, kteří zde nacházeli různé termíny, informace o daních a výběrová řízení pro své firmy. „*Obec města Rychnova n. Kn. vypisuje konkurs na získání ideových náčrtků pro stavbu rodinných domů, stavěných na základě zákona o stavebním ruchu. Návrhy do 24. května do 12. hodiny.*“²²⁵

Ženská hlídka

Zde se často probírala Všeženská organisace. V této organizaci by byly všechny ženy bez ohledu na jejich politickou příslušnost. S tímto nápadem přišla L. Baudyšová z Československé národní demokracie. Většina žen ale její nadšení pro věc nesdílelo, neboť nechtěly názorově podléhat národní demokracii. V jednom čísle toto téma rozvířila právě paní L. Baudyšová, která k veřejné diskuzi pozvala jen ženy národní demokracie. V dalším čísle byla otištěna reakce právě na tuto pozvánku. Odpůrkyně

²²² *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 37, s. 3.

²²³ *tamtéž*, s. 3.

²²⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1921, roč. 24, č. 1, s. 3.

²²⁵ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 37, s. 3.

poukazovaly na nesmyslný program a tvrdily, že taková organizace je zbytečná. Zmiňovaly ženy, které nepatřily do žádného politického útvaru, a přesto byly spokojené: „*To je armáda těch šťastných žen, které nemají smyslu pro nic jiného, než pro své děti a své muže, ženy, kterým je první zoubek jejich dítěte událostí nepoměrně větší než celá Janovská konference, ženy, které jsou stvořeny k službě a obětování všech svých myšlenek pouze své rodině a které jsou zcela spokojeny a šťastny, má-li muž jejich tolik příjmů, aby žily jejich děti aspoň ve skromném blahobytu, ženy, které dovede zcela uspokojit čistě vyprané prádlo a osvěžit nějaký ten občasný nevinný klípek. Ty ženy se shovívavým úsměvem by odmítly, chtěla-li by je nucená Všež. org. vyburcovat a nějaké výhody na muži či dětech jim vymáhat – a měly by pravdu!*“²²⁶

Na konci 26. ročníku redakce avizovala novou rubriku – besídku „Na dobrudžských pláních“ od kapitána E. Vacovského, který se jako dobrovolník zúčastnil bojů v srbské armádě v Dobrudži.²²⁷ Během ledna následujícího ročníku skutečně začala vycházet „Besídka“, ale slibované dobrodružství kapitána Vacovského se v ní neobjevilo. Osvěta lidu tak opět nesplnila to, co slíbila (viz slibované rubriky v prvních ročnících).

6.10. Reklama

Zvýšení nákladů redakce se nepromítlo pouze výši předplatného, ale znamenalo i navýšení inzertní ceny. Z tohoto důvodu bylo ve 22. ročníku velmi málo reklam (1 zadní strana věnována reklamě). Situace se začala zlepšovat až v průběhu 23. ročníku, kdy inzerentů začalo přibývat. Od 24. ročníku se už reklama opět vyskytovala na každé stránce (kromě titulní). Přesto bylo inzerentů málo a redakce tak neustále nabádala k inzerci ve svém listu. „*Osvěta lidu, župní orgán Národní demokracie je nejrozšířenějším listem krajinským v severovýchodních Čechách. Inserce v Osvětě lidu je velmi výhodná a levná!*“²²⁸ Podobných „doporučení“ bylo v jednom čísle hned několik. Svou reklamu měla v periodiku standardně i tiskárna, kde se časopis tiskl. „*Grafické závody V. & A. Janata v N. Bydžově přestavbou místností a opatřením strojů*

²²⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod.* Hradec Králové, Nový Bydžov, 1922, roč. 25, č. 37, s. 2.

²²⁷ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 86, s. 4.

²²⁸ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 53, s. 24.

nejnovějších soustav zvýšily svoji výkonnost.“²²⁹ U některých čísel činila reklama polovinu celkového obsahu. 53. číslo 27. ročníku mělo 13 reklamních příloh!

Osvěta lidu někdy sama odkazovala na jiný list, který doporučovala svým čtenářům. Například o časopisu „Stráž osvěty“, který řídili osvědčení kulturní pracovníci prof. dr. G. Daněk z Hradce Králové a Karel Valeška (organizátor osvětových snah na Novobydžovsku), napsala: „*Vzhledem k tomu, co tento dobře řízený list za již minulé redakce vykonal na poli lidové výchovy, nemůžeme, než co nejlépe doporučiti Stráž Osvěty do přízně našich čtenářů.*“²³⁰

6.11. Předplatné

Otázka předplatného byla pro toto krátké období klíčová. Po válce byla výše předplatného 20 korun na rok, 10 korun na půl roku, 5 korun na čtvrt roku, do Německa za 5 korun a 60 haléřů a do ostatních států 6 korun. Jednotlivá čísla stála 40 haléřů.²³¹ Po pár měsících přišlo první z dlouhé řady zdražení. Způsobeno bylo zvýšením periodicity. Navíc odpadla možnost předplácet časopis ze zahraničí. Zájemci o periodikum museli ročně zaplatit 24 korun, nebo 12 a 6 korun pololetně, nebo za čtvrtletí. Cena jednotlivých čísel zůstala na 40ti halířích.²³² Jakmile začala Osvěta lidu vycházet dvakrát týdně, cena jednotlivých čísel byla rozdělena na 36 haléřů za sobotní a 24 haléřů za středeční vydání.²³³ Ročník 23 přinesl další výrazné zdražení. Ceny vzrostly na 27, 14 a 7 korun za rok, pololetí a čtvrtletí. Jednotlivá čísla bylo možno zakoupit stále za stejnou cenu (36 a 24 haléřů).²³⁴ V dalším čísle byla upravena pouze výše ročního předplatného na 28 korun a sjednocení cen jednotlivě zakoupených čísel na 30 haléřů.²³⁵ „...výrobní náklady jednoho čísla Osvěty lidu stouply od té doby, kdy náš list přesídlil z Pardubic do Hradce, o více než 400 procent. Kdybychom měli v témže poměru zvýšiti ceny předplatného a insertného, dospěli bychom k číslicím přímo

²²⁹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké*. Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 53, s. 21.

²³⁰ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké*. Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 54, s. 3.

²³¹ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 10.

²³² *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 19.

²³³ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Pardubice, 1919, roč. 22, č. 20.

²³⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1920, roč. 23, č. 1.

²³⁵ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, 1920, roč. 23, č. 2.

nemožným.²³⁶ Kvůli vzrůstajícím nákladům přišlo další zdražení velmi brzy. Vydání Osvěty lidu bylo možné zakoupit za 40 haléřů.²³⁷ „Je třeba, aby vydavatelé a novináři venkovští sešli se k úradě, jakými prostředky a způsoby by rozřešili krizi, ve které se krajinský tisk tímto enormním zdražením tisku ocitl. Schůzi takovou svolává tiskový odbor Č.N.D. do Prahy hned po volbách.“²³⁸ Tato cena vydržela jen pár čísel, a jelikož nedokázala vyrovnat náklady, vydavatel periodika navýšil cenu o polovinu (číslo Osvěty lidu vyšlo na 60 haléřů).²³⁹ „Nesmírným zdražením tisku ocitly se krajinské časopisy všech stran bez rozdílu v těžké krizi. Jednak omezují své vycházení (tak kromě Osvěty lidu i soc. dem. „Východočeský obzor“ v Pardubicích přestal vycházeti dvakrát za týden), jednak zmenšují svůj rozsah a zvyšují předplatné a insertné. Pardubický „Východ“ zvýšil předplatné na 48 korun ročně, hradecký „Kraj“ na 36 korun, „Východočeský obzor“ (nyní týdeník) na 30 korun, v drobném prodeji číslo 60 haléřů. Osvěta lidu prozatím předplatné nezvýšila, ale stavši se týdeníkem zvyšuje cenu jednotlivého čísla ze 40 na 60 hal.“²⁴⁰ Finanční situace se nezlepšila a vydavatel Osvěty lidu nakonec musel přistoupit ke zdražení předplatného. Předplatit si Osvětu lidu na rok přišlo zájemce na 32 korun, na půl roku 16 a čtvrtletně na 8 korun. Během půl roku tak vydavatel zvýšil cenu časopisu téměř o polovinu.²⁴¹

Za neustálé zdražování mohly každoměsíční nárůsty mezd personálu, ceny papíru, barev, olejů, proudu a služeb. „Jestliže např. 4 stránkové číslo listu, za které redaktor před válkou tiskárně zaplatil 60 korun, po válce 240 korun, dnes ho stojí 1 000 korun i více...“²⁴² V sousedním Německu vláda zajistila tiskárnám a vydavatelstvům dodávky papíru za snesitelné ceny. U nás k tomuto účelu sloužila centrála ve Vídni, která rozpadem R-U zanikla. „Dnes tato průměrná cena činí K 5,40 za 1 kg papíru, kdežto před válkou 1 kg stál 24-27 haléřů. Ale toto zařízení týká se denního tisku; krajinským listům skoro vesměs papír dodávají tiskárny, které ho platí dnes již za 9 K za

²³⁶ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Hradec Králové, 1920, roč. 23, č. 31.

²³⁷ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Hradec Králové, 1920, roč. 23, č. 26.

²³⁸ tamtéž, s. 4.

²³⁹ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Hradec Králové, 1920, roč. 23, č. 33.

²⁴⁰ tamtéž, s. 4.

²⁴¹ Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 40.

²⁴² Krise krajinského tisku stoupá. Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod. 1920, roč. 23, č. 40, s. 1.

*1 kilogram!*²⁴³ Pro některé časopisy byla tato zdražení devastující. Organ Československé národní demokracie v Rychnově nad Kněžnou „Posel z Podhoří“ byl donucen po 35 letech ukončit svou činnost.

Od 1. 10. 1920 navíc pošta upravila poplatky za doručování novin. Za každý výtisk a každých 100 gramů váhy se platilo 5 haléřů. Do celkové váhy se počítala i případná příloha od samotného vydavatele. Celkově nesměl jeden novinový výtisk přesáhnout váhu 500 gramů. Oproti předchozím cenám se jednalo o 150% navýšení.²⁴⁴

Kvůli výše zmíněným důvodům byla o pár měsíců později cena opět zvýšena na 36 korun za rok (pololetně 18 a čtvrtletně 9 korun). Toto zdražení bylo i po úsporných opatřeních Československé národní demokracie, která sloučila některé své listy.²⁴⁵ Krize veškerého regionálního tisku pokračovala a další ročník Osvěty lidu přinesl další výrazné podražení, které přesáhlo 40 korunovou hranici. Od 24. ročníku si zájemci o roční předplatné museli připravit 44 korun. Vydavatelstvo si bylo vědomo, že se nejedná o nízkou částku a proto přidalo další variantu předplatného. Kromě pololetí za 22 a čtvrtletí za 11 korun, si mohli zájemci o periodikum nově zaplatit měsíční předplatné za 4 koruny. Zároveň byl přerušen prodej jednotlivých čísel.²⁴⁶ Situace se dál horšila, přibývaly nové a nové daně a ceny nákladů rostly. Vydavatelstvo Osvěty lidu bylo nuceno opět podražít a zároveň obnovit prodej jednotlivých čísel. Nově byly ceny předplatného stanoveny na 48 korun ročně, 24 korun pololetně a 12 korun za čtvrt roku. Měsíční předplatné stálo i nadále 4 koruny a jednotlivá čísla 60 haléřů.²⁴⁷ „*Ač poměry se pro noviny nezlepšily, spíše zavedením daně z obratu, kterou platíme z papíru, z tisku, inserce, předplatného a zdražením porta ještě zhoršily, dvojnásobným vycházením pak režie stoupá, zvyšujeme předplatné pouze nepatrně...*“²⁴⁸ Od 26. ročníku bylo možné předplácet Osvětu lidu pouze na rok za 48 korun.²⁴⁹ Tato cena setrvala až do konce období. Rozdíl mezi cenami v roce 1919 a 1924 je téměř 150%. Přesto na začátku každého ročníku nechybělo zdvořilé upozornění. „*K dnešnímu číslu přiloženy jsou*

²⁴³ Krise krajinického tisku stoupá. *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1920, roč. 23, č. 40, s. 1.

²⁴⁴ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, Nový Bydžov, 1920, roč. 23, č. 53, s. 2.

²⁴⁵ tamtéž, s. 1.

²⁴⁶ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, Nový Bydžov, 1921, roč. 24, č. 1.

²⁴⁷ *Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. Hradec Králové, Nový Bydžov, 1921, roč. 24, č. 1.

²⁴⁸ *Osvěta lidu: Organ Čsl. národní demokracie*. Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 1, s. 3.

²⁴⁹ tamtéž, s. 1.

složní lístky královéhradecké spořitelny. Prosíme P. T. odběratele, aby jich použili co nejdříve k zaslání předplatného pro rok 1923.²⁵⁰

Následující tabulka zobrazuje průměrné roční platy úředníků v roce 1921.²⁵¹ Dokazuje, proč neustálé zdražování předplatného, bylo tak dramatické. Příkladem je roční plat příslušníka XI. hodnostní třídy. Jeho roční příjem je 808 korun. Pokud by chtěl, na roční předplatné Osvěty lidu by musel dát téměř 6% z této částky.

Hodn. třída	Plat předválečný	Hodnota jeho v Kč	Nynější plat v Kč	Hodnota nynějšího platu v před. kor.
V.	11 760	154 736	27 424	2 084
VI.	7 872	103 578	24 088	1 830
VII.	6 088	80 105	21 762	1 653
VIII.	4 704	61 894	19 008	1 444
IX.	3 760	49 473	15 744	1 197
X.	2 968	39 050	12 858	977
XI.	2 176	28 631	10 632	808

Pro srovnání, průměrný současný plat (2015) státních úředníků je 29 172,-.²⁵² V tomto případě dělá 6% z ročního platu přibližně 21 000,-. Kdybychom brali v potaz minimální mzdu pro rok 2015 (9 200,-),²⁵³ tak 6% z ročního příjmu činí 6 624,-. Roční předplatné denního tisku dnes vyjde na 4 500,-.²⁵⁴ Osvěta lidu přitom vycházela s mnohem nižší periodicitou. Tento názorný příklad demonstruje, jak závažné a riskantní bylo neustálé zdražování předplatného. Na tehdejší poměry se totiž jednalo o veliké sumy.

Vysoké ceny veškerého tisku kompenzovaly veřejné čítárny, které ve městě neustále vznikaly. V Hradci Králové akademický spolek Dobroslav otevřel čítárnu pro studenty, jež byla přístupná denně v úředních hodinách (16-17), v pondělí pak mezi

²⁵⁰ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie*. Hradec Králové, 1923, roč. 26, č. 1, s. 3.

²⁵¹ *Mluva cifer. Osvěta lidu: Pokrokové noviny pro český východ a severovýchod*. 1921, roč. 25, č. 1, s. 2.

²⁵² Úředníkům může vzrůst plat o 10 procent (Právo). In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/20220>

²⁵³ Minimální mzda od 1.1.2015. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/19457>

²⁵⁴ *Lidové noviny: Nezávislý deník založený 1893. MAFRA a.s.* [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <https://predplatne.lidovky.cz/tistene-predplatne/plne-predplatne>

17. -18. hodinou. Nacházela se v klubovně „D“ ve Stud. domově. K dispozici byly týdeníky české i zahraniční.²⁵⁵

6.12. Ostatní časopisy vycházející ve stejném období

6.12.1. Hradecká Stráž

Další časopis, který začal vycházet v tomto období, se jmenoval „Hradecká stráž“. Jednalo se o orgán Československé strany socialistické a vycházet začal v Hradci Králové v roce 1919 jedenkrát týdně. Po volbách do Národního shromáždění (1920) časopis zaniká. Vedoucího redaktora zastával Gustav Dvořák a tisk byl zprostředkován tiskárnou Bratří Peřinů.

6.12.2. Klasobraní

Od 1. 8. 1919 vydával Vzdělávací a zábavní odbor československého vojska v Hradci Králové list „Klasobraní“. Obsahoval beletristické i poučné příspěvky od vojáků. Vedoucím redaktorem by Josef Císař a periodikum bylo tištěno v kamenotiskárně firmy Holeček a Moučka v Hradci Králové. Do 16. 6. 1920, kdy časopis zanikl, vyšlo dvacet čísel.

6.12.3. Úřední list

Speciálním týdeníkem byl „Úřední list“ ředitelství státních drah v Hradci Králové. Vycházel od roku 1919 do roku 1947 a tištěn byl v knihtiskárně Bratří Peřinů v Hradci Králové. Určen byl pro celý obvod ředitelství.

6.12.4. Nové směry

Politický týdeník „Nové směry“ se stal mluvčím strany všeživnostenské v severovýchodních Čechách. Poprvé začal vycházet v roce 1919, poté byl odstaven a obnoven byl až v roce 1921. Mezi redaktory, kteří do týdeníku přispívali, patřili J. M. Razím, J. Hanousek, JUC. Tausik, B. Sedláček aj. Thoř. Činnost redakce byla ukončena v roce 1940.

6.12.5. Východočeský sport a hry

Neustále se zvyšující záliba ve sportech způsobila vznik časopisu „Východočeský sport a hry“. Vycházet začal v červenci 1920 a majitelem i vydavatelem byla Východočeská amatérská župa fotbalová, která sídlila v Pardubicích. Tato župa

²⁵⁵ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké*. Hradec Králové, 1924, roč. 27, č. 45, s. 20.

spojovala 115 sportovních klubů a stala se oficiálním orgánem Československé amatérské fotbalové unie, Východočeské, Jihočeské, Západoslovenské, Hanácké, Moravskoslezské, a Západoslovenské amatérské župy fotbalové, cyklistiky, házené a ženských sportů. Dále zastupovala pobočný orgán Československých soudců fotbalových. Vize listu byla hájit a propagovat amatérský sport. Redakce a administrace byla v Hradci Králové. Redaktory byli Adolf Žabokrtský a Emil Majetič. Periodikum se tisklo v tiskárně Bratří Peřinů v Hradci Králové.

6.12.6. Český severovýchod

Před obecními volbami v roce 1923 začal v Hradci Králové vycházet nový časopis Československé strany socialistické pro III. župu Královéhradeckou. Jmenoval se „Český severovýchod“ a jeho majitelem i vydavatelem bylo Tiskové a vydavatelské družstvo Československé strany socialistické v Hradci Králové. Vedoucím redaktorem byl V. Holan, asistoval mu J. R. Hynek. List se tiskl v tiskárně Stein a Jelínek v Hradci Králové.²⁵⁶

Těchto pět let zachycuje „rekonvalescenci“ periodika Osvěta lidu. Klíčovým momentem tohoto období je rozhodně návrat do Hradce Králové. Časopis sympatizoval s nově vzniklou politickou stranou Československou národní demokracií. Mezníkem je pak rok 1924, kdy časopis oficiálně přijímá svým podtitulem statut oficiálního orgánu strany.

²⁵⁶ DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: Časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí*. Hradec Králové, 1924., s. 24 – 27.

7. Osvěta lidu v období 1924 – 1941

7.1. Sídlo redakce

Redakce i administrace Osvěty lidu nadále působila na Malém náměstí v hotelu Černý kůň.²⁵⁷ K dalšímu přestěhování došlo až koncem května 1925: „Z dosavadních místností v hotelu Černý kůň v Hradci Králové přestěhoval se tyto dny župní sekretariát čsl. Národní demokracie do domu Národní demokracie v Jiříkově tř., mezi hotelem Merkurem a Grandhotelem. Sekretariát nachází se v I. poschodí. Číslo telefonu 237 zůstává. Současně přestěhovala se do téhož domu i administrace a redakce Osvěty lidu.“²⁵⁸ Jiříkova třída (dnešní Třída ČSA) se stala posledním místem, kam se redakce stěhovala.

7.2. Podtituly

Podtitul Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké vydržel periodiku od 26. ročníku až do začátku 33. ročníku, kdy se změnil na Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém.²⁵⁹ Poté, co se zástupci Národní demokracie, Národní ligy a Národní fronty sešli 27. října 1934, aby o den později vytvořili společnou stranu Národní sjednocení, zanikla Československá národní demokracie.²⁶⁰ Osvěta lidu tak upravila svůj podtitul na Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém.²⁶¹ Začátkem prosince 1938 přestala Osvěta lidu (poprvé za svou existenci) vycházet s jakýmkoliv podtitulem. Pouze v polovině února 1939 bylo jedno číslo označeno jako Orgán Národní jednoty a následující čísla už opět byla bez podtitulu.²⁶² Velký zvrat přinesly změny na hradecké radnici, kde začal působit pouze jediný klub (strana) „Národní souručenství“. „V klubu tom budou bývalí příslušníci národního sjednocení, národní socialisté, soc. demokraté, lidovci, živnostníci i republikáni. Blaho město t. j. všeho jeho občanstva, musí býti klubu příkazem nejvyšším. Také politicky se musí se vytvářeti život našeho města jinak. Všechny projevy musí býti

²⁵⁷ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké. Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 1.

²⁵⁸ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké. Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 35, s. 1.

²⁵⁹ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1930, roč. 33, č. 6.

²⁶⁰ Historie Národního sjednocení. Národní sjednocení [online]. 2010 [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: <http://www.narodnisjednoceni.cz/historie.htm>

²⁶¹ Osvěta lidu: Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1935, roč. 38, č. 50.

²⁶² Osvěta lidu: Orgán Národní jednoty. Hradec Králové, 1939, roč. 42, č. 16.

neseny duchem národní pospolitosti...“²⁶³ Osvěta lidu přijala nový podtitul Orgán Národního souručenství v kraji Královéhradeckém. K drobné změně došlo o pár čísel později, když slovo orgán bylo vyměněno za list. Nový podtitul tak zněl List Národního souručenství v kraji Královéhradeckém.²⁶⁴ Ovšem i ten byl po čase upraven a to zkrácením na pouhý List Národního souručenství.²⁶⁵ V této podobě zůstal podtitul periodika Osvěta lidu až do jeho zániku v roce 1941.

7.3. Periodicita

28. ročník periodika navázal na předchozí periodicitu a Osvěta lidu nadále vycházela dvakrát týdně.²⁶⁶ Drobná změna nastala ve 32. ročníku, kdy časopis nebyl, v den vydání, k dispozici až večer, nýbrž už v odpoledních hodinách.²⁶⁷ Pouze v letních měsících se časopis stával týdeníkem. Tento model fungoval beze změny celou dobu trvání První republiky. „*Osvěta lidu o prázdninách. Od 1. července do konce srpna bude vycházeti Osvěta lidu jen jednou týdně, v pátek odpoledne. Úterní čísla nebudou vydávána.*“²⁶⁸ Na rozdíl od předchozích let, časopis skutečně dodržoval avizovanou periodicitu. Jen výjimečně se stalo, že z nějakého důvodu, vyšlo v týdnu jen jedno číslo. Redakce však na to upozornila v předstihu: „*Příští číslo Osvěty lidu vyjde až v pátek 4. listopadu t. r. Úterní číslo z technických příčin nevyjde. Nereklamujte je!*“²⁶⁹ Několik měsíců před svým zánikem, přistoupila redakce opět na úspornější „válečnou“ periodicitu jednoho vydání týdně.²⁷⁰ Své poslední číslo vydala redakce Osvěty lidu 10. 5. 1941.

²⁶³ *Osvěta lidu: Orgán Národního souručenství v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1939, roč. 42, č. 28, s. 2.

²⁶⁴ *Osvěta lidu: List Národního souručenství v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1939, roč. 42, č. 30.

²⁶⁵ *Osvěta lidu: List Národního souručenství.* Hradec Králové, 1939, roč. 42, č. 38.

²⁶⁶ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 1.

²⁶⁷ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1928, roč. 32, č. 1.

²⁶⁸ *Osvěta lidu: Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1935, roč. 38, č. 50.

²⁶⁹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 74, s. 6.

²⁷⁰ *Osvěta lidu: List Národního souručenství.* Hradec Králové, 1940, roč. 43, č. 52.

7.4. Tiskařské společnosti

V roce 1925 se stále tisklo v Novém Bydžově v tiskárně V. & A. Janata.²⁷¹ Poslední vydání, vytištěné v této tiskárně, bylo 58. číslo z 30. ročníku. V něm bylo i poděkování redakce za dlouholetou spolupráci s touto tiskárnou: „*Vydavatelské družstvo i redakce našeho listu oznamují veřejnosti i odběratelům, že od 1. září, počínaje příštím číslem, bude se Osvěta lidu tisknouti v Hradci Králové v tiskárně Jaroslava Omy. Vydavatelstvo listu a zvláště redakce vzdává nejsrdečnější díky majiteli tiskárny A. Janatovi a všem jeho zaměstnancům v tiskárně, účtárně i expedici, kteří po několik let spolupracovali s námi s nevšední ochotou a láskou a umožnili nám vydávání krajinského listu, zvláště některých jeho čísel, která budila respekt a uznání nejen redakci, ale zvláště tiskařským podnikům V. & A. Janata nejenom v našem kraji, ale i v celé republice.*“²⁷² Změnou tiskárny došlo k úpravě grafického zpracování titulní strany periodika. Divokou kurzívou z předchozích let nahradilo rovné tučné písmo. Do stejného stylu byl upraven i podtitul, který byl psán také tučným písmem a stal se výraznějším.²⁷³ Díky změně fontu a stylu zvýraznění písma, vypadala titulní strana velmi moderně a byla přehlednější. Jaroslav Oma tiskl Osvětu lidu až do jejího zániku v roce 1941.

7.5. Majitel a vydavatel

Majitelem i vydavatelem zároveň bylo stále Tiskové a vydavatelské družstvo Osvěty lidu v Hradci Králové, z. sp. s.r.o.²⁷⁴ Na listy periodika vstupovalo družstvo většinou pouze na začátku každého ročníku, aby poděkovalo spolupracovníkům a čtenářům. „*Děkujeme při této příležitosti srdečně všem našim obětavým spolupracovníkům a dopisovatelům. Nemenší díky patří i našim odběratelům, inzerentům a čtenářům, kteří nás v uplynulém roce podporovali a svými projevy uznání v naší práci nás povzbuzovali. Nemusíme snad ani ujišťovati naši čtenářskou obec a československou veřejnost, že Osvěta lidu zůstane věrnou své staré dobré tradici, a že se vynasnažíme, aby si uhájila pověst nejlepšího krajinského listu. Zavazuje nás k tomu*

²⁷¹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 1.

²⁷² *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 58, s. 4.

²⁷³ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 59.

²⁷⁴ *Osvěta lidu: Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1937, roč. 40, č. 88.

*krásná minulost našeho listu.*²⁷⁵ Pod žádost o předplatné se však, místo majitele, podepisovala administrace listu: „*Po celý rok byli jste s listem spokojeni. Zašlete laskavě předplatné, aby byl spokojen i list. Administrace.*“²⁷⁶

7.6. Obsah periodika a cenzura

Celé toto období bylo ve znamení rozvráceného hospodářství po celém světě. Situace se začala zhoršovat už na sklonku 20. let v New Yorku, ale světové dění ovlivnila až na začátku let třicátých. V některých zemích se situace časem ještě zhoršovala. Mezi tyto země patřilo i Československo. Kromě oslabení samotného hospodářství, se dostavily i další sociální problémy. Jedním ze sociálních důsledků propadu na newyorské burze bylo množství lidí, kteří byli odkázáni na dobročinnost a žebrotu. Tomuto problému se říká pauperismus. Na řešení tohoto problému se podílelo mnoho spolků, ústavů a zařízení soukromého i veřejnoprávního charakteru.²⁷⁷ Situaci komentovala i Osvěta lidu: „*Rok 1932, který končí, byl rokem neutěšeným. Všechny naděje v zlepšení hospodářských a sociálních poměrů byly zklamány. Krise se v tomto roce velmi zhoršila. Projevila se netoliko ve značně zvětšené nezaměstnanosti a stále se šířící a prohlubující bídě, ale zachvátila i státní hospodářství a všechny, kdož jsou na státu závislí.*“²⁷⁸ O dva roky později se k hospodářským problémům přidala i problematická vnitřní vláda (protistátní komunisti, agráři, socialisté), která se rozhodla mařit všemi možnými způsoby nástup Národního sjednocení: „*Rok 1934 byl rokem zhoršené krise nejen hospodářské a sociální, nýbrž i rokem vážných a nebezpečných konfliktů v politice zahraniční i vnitřní. Kdo před rokem věřil, že bude lépe, je zklamán.*“²⁷⁹

Když začalo vznikat Národní souručenství, Osvěta lidu informovala podrobně veřejnost o každém kroku. Jakmile byla zahájena přihlášková akce do strany, instruovala lid, jak mají postupovat: „*V krátké době, ve které bude přihlášková akce provedena, odevzdají přihlášku do Národního souručenství všichni uvědomění Češi, kteří chápou význam doby a její úkoly. Přihlášky se budou rovněž odevzdávat na*

²⁷⁵ Osvěta lidu: *Orgán Čs. národní demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1932, roč. 35, č. 1.

²⁷⁶ tamtéž, s. 1.

²⁷⁷ PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2004, s. 412.

²⁷⁸ Osvěta lidu: *Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1933, roč. 36, č. 1, s. 1.

²⁷⁹ Osvěta lidu: *Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1935, roč. 38, č. 1.

obecním úřadě.“²⁸⁰ Zveřejněn byl i nový pozdrav, kterým se častovali členové strany: „Vedoucí výboru Národního souručenství A. Hrubý ustanovil za pozdrav Národního souručenství heslo: *Vlasti zdar. Na tento pozdrav zní odpověď: Zdar. Středeční schůze výboru Národního souručenství byla již zahájena tímto pozdravem.*“²⁸¹

Koncem 30. let se opět ozvala cenzura. V prosinci 1938 byla stanovena definitivní úprava tiskového pořádku, kdy ministerský rada Zdeněk Schmoranz, vedoucí tiskového odboru předsednictva ministerské rady, vydal „Pokyny pro úředníky tiskové dozorcí služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky“. V tomto dokumentu bylo definováno nové poslání tisku: „*Tisku náleží poslání tvůrce veřejného mínění a národního charakteru. Proto má stát nejen právo, ale i povinnost upravovat poměry v tisku z hlediska vyšší své potřeby a zavést v něm přísné mravní, věcné, politické a kulturní odpovědnosti.*“²⁸²

Osvětě lidu byl zabaven téměř celý článek „K 20. výročí naší samostatnosti.“, který shrnoval zapojení humanitní demokracie.²⁸³ Podobný článek byl publikován i v Národních novinách, tam ale cenzurou prošel. Redakce Osvěty lidu tak otiskla v následujícím čísle článek „Tentokráte nepíšeme pro pana censora.“, v kterém využila k doplnění svého článku z předchozího čísla, citace právě z Národních novin: „*V minulém čísle byl nám zkonfiskován téměř celý úvodníček i s titulem. Poněvadž nechceme dnes znovu psát jenom a jenom pro censora, citujeme nekonfiskovanou část Národních novin...*“²⁸⁴ V závěru článku pak redakce dodává: „*To jsou dva nekonfiskované citáty, které snad ob stojí i před naší cenzurou. Doufáme, že všechna vybilená místa z Osvěty lidu budeme moci do 14 dnu doplniti příslušným textem.*“²⁸⁵

Začátkem února 1939 byla vydána pro cenzory nová směrnice všeobecných zásad pro řízení cenzury: „*Za projevy tisku jest v cizině činěna odpovědnou vždy vláda. A proto je třeba při každé vhodné příležitosti upozorniti, že tisk má stejně velikou odpovědnost za osudy státu jako vláda, a musí si proto ukládati rezervu, býti*

²⁸⁰ Osvěta lidu. Hradec Králové, 1939, roč. 42, č. 27, s. 2.

²⁸¹ tamtéž, s. 2.

²⁸² Paměť a dějiny: PD. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2009, roč. 3, č. 2, s. 15-16.

²⁸³ Osvěta lidu: Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1938, roč. 41, č. 76.

²⁸⁴ Tentokráte nepíšeme pro pana censora. Osvěta lidu: Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém. 1938, roč. 41, č. 76, s. 1.

²⁸⁵ tamtéž, s. 1.

*zdrženlivým ve svých úsudcích a zejména v kritice. Zdrženlivost však je nutná i pokud jde o fakta. Je třeba tlumiti všechny nenávistné a štvavé tóny a působiti ke psaní věcnému a smířlivému v duchu součinnosti.*²⁸⁶

7.7. Zodpovědní redaktoři

Zodpovědným redaktorem byl od roku 1924 Josef Jahoda. Do Osvěty lidu přispíval už dříve, ale vedoucím redakce se stal až v 54. číslem 27. ročníku.

Narodil se 27. 1. 1872 v Německém Brodě. Autor humorných knížek, učitel, sedlák a novinář. To vše skrývala osobnost Josefa Jahody. Arne Novák o něm napsal: „Poslal na vzorkový trh lidské marnosti celý zástup autentických maloměšťácků a venkovánků, přesvědčivých každým pohybem ruky, cuknutím rtů a tváře, příznakem kusé a nezdobné věty.“²⁸⁷ Všechny postavy samostatných výměnkářů, rázných selek, seriózních mladých pánů a slečinek a setrvalých císařových poddaných zakládal Josef Jahoda na osobních zážitcích. Velkou inspiraci měl i ve své matce Anně Jahodové – Kasalové, známé vysočinské vypravěčky a literátky. Spoustu zážitků posbíral i jako učitel ve Velkém Zdíkově a Čáslavi, během první světové války, kdy sedlačil na statku své první ženy a také když šířil osvětu ve vojsku při razítkování formulářů. Svou novinářskou kariéru zahájil v pražské redakci Lidových novin. Později začal působit na Hradecku. Bydlel v Polánkách, dojížděl do Hradce a v letech 1924 – 1926 tu řídil Osvětu lidu a zajišťoval ji kulturní rozměr. Tehdejšího starostu Františka Ulricha se snažil zpodobnit jako poetu a Hradec Králové jako jeho nejzdařilejší báseň. Nejchápavějším partnerem Josefa Jahody byl Josef Lada. Stal se tak jeho ilustrátorem a popularizátorem jeho próz. Strejcové a tetky (1937). Zakletá hospoda (1939), Lásky nad lásku (1940), Ženské masky (1941), Jen jedno (1942) a U tří milenek (1944). To všechno jsou knihy, které se mohou pyšnit spoluprací obou pánů. Josefa Jahody a Josefa Lady. Josef Jahoda zemřel 16. 12. 1946 ve vesnici Polánky nad Dědinou, jež spadají pod Třebechovice pod Orebem.²⁸⁸

²⁸⁶ *Paměť a dějiny: PD*. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2009, roč. 3, č. 2, s. 19.

²⁸⁷ RODR, Josef. *Lidé hradeckého spektra: 2. sv.* Hradec Králové: TOPS - Jan Rumlar, 1995.

²⁸⁸ RODR, Josef. *Lidé hradeckého spektra: 2. sv.* Hradec Králové: TOPS - Jan Rumlar, 1995.

Od 30. října 1926 byl Josef Jahoda vystřídán kolegou Maximem Grusem. Jeho funkce byla nově nazvána „Řídí redakční sbor. Odpovědný redaktor.“²⁸⁹

Maxim Grus byl dělostřelecký major ve výslužbě, který musel kvůli dlouhé chorobě opustit aktivní vojenskou službu. Narodil se v Orlických horách v Žamberku. Jeho otec byl advokátem a Maxima vychovával jako malého sokola. Grus byl jedním z prvních, kteří se v královéhradecké posádce postavili na stranu revoluce. Později se stal členem předsednictva Orlické župy sokolské a řídil jejich věstník. Jakmile odešel do výslužby, stal se vedoucím redaktorem Osvěty lidu: „*A rád a z přesvědčení stal se redaktorem našeho listu. Věděl, že tisk je jedním z nejúčinnějších prostředků, jimiž možno šířit krásný nacionální program strany národně demokratické, jemuž on zůstal věrným až do posledního svého dechu. Sokol, voják, národní demokrat! To byl major Grus.*“²⁹⁰ Po krátké nemoci zemřel (ve věku 48 let) v úterý 1. 5. 1928 ve tři hodiny ráno.²⁹¹

Maxima Gruse na pozici odpovědného redaktora vystřídal František Kopečný, jenž se funkce ujal 4. 5. 1928 (den předtím, než vydal své první číslo Osvěty lidu).²⁹² Ovšem už koncem října je jako „Hlavní a odpovědný redaktor“ dočasně jmenován JUC. Ladislav Khás.²⁹³ František Kopečný (už s titulem JUC.) se na pozici odpovědného redaktora vrátil po téměř 9 měsících v čísle č. 43.²⁹⁴ Své pozice se však definitivně vzdal už v říjnu 1929: „*Příštím číslem počínaje přejímá zodpovědnou redakci Osvěty lidu pan J. Raus z Hradce Králové. Tiskové družstvo děkuje odcházejícímu redaktorovi p. JUC. Kopečnému za práci ve prospěch listu vykonanou...*“²⁹⁵ Od následujícího čísla redakci vedl Josef Raus až do jejího zániku v květnu 1941. Po Aloisi Hajnovi se tak stal druhým nejdéle působícím odpovědným redaktorem v Osvětě lidu.

²⁸⁹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1926, roč. 29, č. 74.

²⁹⁰ CENGR, František. Za dobrým českým člověkem. *Osvěta lidu: Orgán Československé národní demokracie v župě Královéhradecké.* 1928, roč. 31, č. 34, s. 1.

²⁹¹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1928, roč. 31, č. 34, s. 10.

²⁹² tamtéž, s. 5.

²⁹³ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1928, roč. 31, č. 73.

²⁹⁴ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1929, roč. 32, č. 43.

²⁹⁵ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1929, roč. 32, č. 71, s. 5.

7.8. Rubriky

V tomto období se hodně rozrostla rubrika Zprávy z kraje. Přibylo mnoho dopisovatelů, kteří zasílali články z Kostelce nad Orlicí, České Skalice, Dobrušky, Červeného Kostelce, Police nad Metují atd. Vzniklo také množství „hlídek“ (Sokolská, Gázistická, Studentská). V době války navíc vznikl sloupeček „K situaci“, který pojednával o souvislostech války (vznik fašismu v Itálii, odtržení Podkarpatské Rusi atd.).

K situaci

Během 1. světové války Osvěta lidu publikovala sloupeček, který shrnul předchozí týden války. V roce 1938 redakce začala tisknout sloupeček K situaci, jenž se zabýval spíše okolnostmi vzniku celosvětového konfliktu a jeho politického vývoje. Světová válka měla vliv i na tuzemskou vnitřní politiku a právě jednání o vzniku jedné velké politické strany (sloučením těch menších), byla také obsahem této rubriky.²⁹⁶

Velký Hradec

Když se malé obce v okolí Hradce Králové staly městskými částmi, vznikl Velký Hradec a jeho rubrika, která informovala o kulturním, hospodářském a sociálním dění v těchto lokalitách Hradce Králové. Zveřejněna zde byla například zpráva o úspěšném divadelním představení v Malšovicích: „*V Malšovicích sehrál dorost „Červeného kříže“ v hostinci p. Čecha dne 29. a 30. května čtyřtakovku „Začarovaná země“ od Dr. Drimla. Provedení této hry bylo zásluhou učitelského sboru velice zdařilé a malí herci byli odměňováni hlučným potleskem a pochvalou.*“²⁹⁷ Jindy rubrika informovala o zasedání obecního zastupitelstva: „*Kukleny. Schůze obecního zastupitelstva ze dne 2. února 1925. Volba zástupců obce do místní školní rady nemohla být provedena, jelikož členové, volební skupiny živnostensko-středostavovské se do schůze nedostavili.*“²⁹⁸

²⁹⁶ Osvěta lidu: Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1938, roč. 41, č. 80.

²⁹⁷ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké. Hradec Králové, 1926, roč. 29, č. 42, s. 6.

²⁹⁸ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké. Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 9.

Sokolská hlídka

Zprávy z valných hromad, výroční zprávy, úmrtí členů a pořádané akce. Veškeré informace, které se týkaly Tělocvičné jednoty Sokol Hradec Králové, byly publikovány v této rubrice. „Z výroční zprávy, jež vydána tiskem, je zřejmo, že jednota i v minulém roce, který měl býti věnován hlavně vnitřní práci, hojně se účastnila veřejných slavností, jež byly v našem městě pořádány, zejména oslav Žižkových.“²⁹⁹ Po smrti místonáčelníka Karla Berky byl uveřejněn článek, jenž informoval o sbírce pro jeho osiřelé děti: „Předsednictvo sokolské župy Orlické založilo „Berkův fond“, jehož výnosu užije k výchově osiřelých dítek a tak postaví nejcennější pomník svému předčasně odešlému bratru.“³⁰⁰

Studentská hlídka

Informovala například o konání členských schůzí akademického spolku Dobroslav. Podrobně popisovala jejich průběh, obsah a výsledky, které debaty a přednášky na schůzi přinesly.³⁰¹ Dále přinášela informace o studentských poradnách pro volbu povolání, o kterých hojně diskutovali na svých poradách psychologové, lékaři a poradci.³⁰²

Co se stalo?

Tato rubrika obsahovala články o dopravních nehodách, podvodných obchodech a přestupcích zákona. Jelikož dříve neexistovala ochrana osobnosti (zákon č. 207/2011 Sb. – novela „nehubkového“ zákona), v člancích jsou zveřejňována jména obětí a účastníků incidentů. Když tedy došlo k dopravní nehodě v Hradci Králové, uvedena byla jména obou řidičů: „Srážka auta s motocyklem. 6. dubna dop. došlo na křižovatce před Grandhotelem v Hradci Králové ke srážce osobního auta, řízeného J. Klímou z Hradce Králové, s motocyklem, který řídil úředník L. Ševčík z Přísečnice, jemuž byl motocykl značně poškozen. Oba jeli volně, takže zraněn nebyl nikdo. Policie věc na

²⁹⁹ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké. Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 9, s. 3.

³⁰⁰ tamtéž, s. 3.

³⁰¹ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1931, roč. 34, č. 29, s. 1.

³⁰² Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1934, roč. 37, č. 28, s. 1.

místě vyšetřila.³⁰³ Výjimka neplatila ani pro ženy, které porušily zákon: „*V noci na pondělí zatkla policie v Hradci Králové 24letou Marii Urbanovou z Vamberka, poněvadž se již několik dnů v Hradci Králové potulovala, vedla nezřízený život a v několika případech nezaplatila číšníkům útraty. Bylo s ní zavedeno trestní řízení.*“³⁰⁴

Národní brannost

Rubrika, jež se soustředila pouze na články, které propagovaly armádu a myšlenku brannosti. Například sem byl zařazen článek informující o vojenské výstavě, „*Výstava obrany proti leteckým útokům v Hradci Králové bude uspořádána péčí Okresního výboru pro zvýšení brannosti...*“³⁰⁵ nebo zde bylo možno najít pochvalu pro středoškolské profesory: „*Ředitelství a profesorské sbory středních a odborných škol v Hradci Králové jeví dostatek porozumění pro vštěpování myšlenek brannosti do mladých myslí. Jest to také jediná správná cesta: když výchova k brannosti, tedy od mladých, vnímavých let.*“³⁰⁶

Národní souručenství

Nástupce Věstníku Československé národní demokracie. Po sjednocení stran a vzniku jediné povolené „Národní souručenství“ se rubrika přejmenovala a přijala nový název strany. Rubrika sloužila jako informační portál pro místní skupiny NS a členy strany. Byly zde články hodnotící různé porady, zprávy živnostenského odboru atd. Když začala strana nabírat ženy, uveřejnily jednotlivé místní skupiny své úspěchy: „*Dosud hlášené výsledky z jednotlivých okresů a obcí naznačují, že ženy, právě tak jako dříve muži a mládež, manifestačním způsobem zařadí se do jediné politické strany českého národa. Místní i okresní vedoucí po skončení náboru provedou ihned jmenování činovnic, které budou ve vedení zastupovati ženy. Podrobné vypracování statistiky vyžádá si ještě delší doby.*“³⁰⁷

³⁰³ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1931, roč. 34, č. 29, s. 3.

³⁰⁴ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1931, roč. 34, č. 29, s. 3.

³⁰⁵ Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém. Hradec Králové, 1934, roč. 37, č. 29., s. 1.

³⁰⁶ tamtéž, s. 1.

³⁰⁷ Osvěta lidu: List Národního souručenství. Hradec Králové, 1940, roč. 43, č. 17., s. 2.

7.9. Reklama

Ve 36. ročníku Osvěty lidu začali lidé inzerovat novoroční přání pro své přátelé: „*Stále více se rozšiřuje pěkný zvyk posílati přátelům k Vánocím a Novému roku blahopřání ve formě soukromých tisků a grafických listů, výtvoru umělců k naznačené příležitosti zvláště provedených.*“³⁰⁸ V tom samém čísle je pak několik stran věnováno právě zaslaným přáním.

V tomto období byla reklama hojně využívána před volbami. Redakce do celého časopisu vkládala agitující články, případně jen čísla kandidátky Československé národní demokracie. Nebylo výjimkou, aby celistvost článku byla roztržena politickým poutačem, jenž připomínal veškeré zásluhy Československé národní demokracie: „*Uvědomíte-li si dále, že to byl Dr. Kramář, který již v rakouském parlamentě bil se za rovné, tajné hlasovací právo, pak uznáte, že strana poctivě pracuje v sociálních otázkách a že stejně úředník, jako dělník v zájmu svém má voliti stranu Čsl. národní demokracie číslo 20.*“³⁰⁹ Tato situace se opakovala před každými volbami: „*Při obecních volbách v neděli 16. října VOLTE čsl. národní demokracii!*“³¹⁰ Do extrémních rozměrů narostla předvolební kampaň v roce 1935, kdy číslo kandidátky bylo na každé stránce několikrát zobrazeno a články prokládaly agitační proslovy: „*„Jak máme volit?“ Tázali se členové mé rodiny. Odpověděl jsem krátce: „Tak, aby naše republika byla národní a československá a nikoli českoněmecká, kde vlastně Němci rozhodují více než my.“ Proto volíme jen 16.*“³¹¹

Jaroslav Oma začal Osvětu lidu tisknout začátkem září 1927 a stejně jako všechny ostatní tiskárny před ním, hned v prvním čísle, jež prošlo jeho tiskárnou, inzeroval. „*Tiskopisy zhotoví Vám levně Jar. Oma knihtiskárna v Hradci Králové (u pomníku pres. Masaryka).*“³¹²

Kromě regionálních živnostníků, majitelů hotelů, hospod a malých obchodů, se v periodiku začala objevovat i reklama na známé bonbony PEZ: „*Časně z rána, když*

³⁰⁸ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1933, roč. 36, č. 1, s. 3.

³⁰⁹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 72, s. 2.

³¹⁰ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 71.

³¹¹ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1935, roč. 38, č. 39, s. 4.

³¹² *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 59, s. 8.

ústa po osvěžení touží, necht' si každý PEZEM poslouží. Oživuje, čistí dech a dá snadno odvyknouti kouření.“³¹³

7.10. Předplatné

Cena ročního předplatného se stále držela na 48 korunách. Od 28. ročníku už na titulní straně nebyla uváděna cena za jednotlivá čísla.³¹⁴ O dva roky později se cena za jednotlivá čísla (60 haléřů) začala opět objevovat na přední straně periodika.³¹⁵ Zajímavé ale je, že číslo předtím se prodávalo za 1 korunu.³¹⁶

Jak už bylo zmíněno výše, Osvěta lidu byla v tomto období stabilní ve všech směrech. Po předchozím období, kdy ceny předplatného astronomicky rostly, od roku 1924 zůstala jejich výše beze změny. Majitel periodika si už na podmínky, které krize přinesla, zvykl a přizpůsobil se jim, ovšem finanční situaci časopisu to nevyřešilo. V lednu 1936 redakce svou situaci opět připomíná: „*Osvěta lidu, nejstarší krajinský list českého severovýchodu, překonává dnešní těžké hospodářské poměry jen pomocí vzácného porozumění našich odběratelů, čtenářů a inserentů. Věříme, že tato přízeň bude listu zachována i v tomto roce. Přejeme všem našim přátelům, aby se dočkali v nejbližší době změny hospodářských poměrů a aby nový rok přinesl jim radostnější a veselejší život.*“³¹⁷ Redakce tak pečlivě dbala na ta, aby předplatné bylo hrazeno včas. Pokud se tak nestalo, veřejně o něj znovu žádala: „*K novoročnímu číslu přiložili jsme složní lístky našeho listu. Až dosud se nám jich málo vrátilo. Zašlete nám je nyní, počátkem února, s předplatným nebo dlužnými nedoplatky. Budeme Vám vděčni.*“³¹⁸

Během prvních let 2. světové války byla organizována sbírka Národní pomoci. Určena byla pro všechny potřebné příslušníky národa, proto tisk šířil její osvětu a propagoval ji. Samotné noviny z této sbírky ale neměly nic: „*Na jednoho významného činitele v našem hospodářství, kulturním i sociálním životě se však přece jenom trochu zapomíná. Je to český národní tisk, jsou to zejména české krajinské listy. Daly se do*

³¹³ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1928, roč. 31, č. 34, s. 3.

³¹⁴ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1925, roč. 28, č. 1.

³¹⁵ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 60.

³¹⁶ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké.* Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 59.

³¹⁷ *Osvěta lidu: Orgán Národního sjednocení v kraji Královéhradeckém.* Hradec Králové, 1936, roč. 39, č. 1.

³¹⁸ *Osvěta lidu.* Hradec Králové, 1939, roč. 42, č. 11, s. 1.

služeb sbírky Národní pomoci obětavě a dobrovolně, na sebe při tom zapomínající. Český krajinový tisk potřebuje také pomoci, pomoci celého národa. Je ho potřeba udržeti za všech okolností, neboť jeho poslání nebylo skončeno buditelskou prací v minulosti.³¹⁹ Stejně jako 1. světová válka, tak i ta druhá znamenala značný úbytek předplatitelů. „Český krajinový tisk nežádá milodarů, nežádá podpor, ale právem se dovolává porozumění všech příslušníků českého národa. Tak jako krajinový tisk sloužil celému národu, tak musí všechen národ pečovati i o udržení svého krajinového tisku. Je to jistě neporozumění, jestliže lidé dobře situovaní odřikají v dnešní době odběr svého listu. Vždyť na jeho vydávání jsou závislé desítky existencí českých lidí v tiskárnách, v redakcích i administracích.“³²⁰ O to více si redakce vážila předplatitelů, kteří dále odebírali periodikum i v dobách světové války: „České noviny, zejména listy krajinové, zápasí s finančními obtížemi. Velmi nás těší zájem a uznání našich čtenářů, ať už ústní nebo písemné. Děkujeme za ně. Prosím však, abyste nezapomínali, že slova uznání nestačí ještě k vydávání listu. Je třeba zaplatiti staré nedoplatky, zaplatiti předplatné a inserovati ve Vaší Osvětu lidu. Čtěte, předplácejte a inserujte v nejstarším krajinovém listu českého severovýchodu – Osvětu lidu.“³²¹

Nezdražovat předplatné bylo možné i díky novinové sazbě č. 57734 – III z roku 1927 (novinová sazba povolena výnosem ředitelství pošt a telegrafů z 12/X. 1927 č. 57734 - III).³²² Jednalo se o novinovou známku, která byla vylepována na noviny přímo v redakci a umožňovala poštovní dopravu za zvýhodněnou cenu. Známky vydávala pošta, pokud redakce splnila některé z podmínek (periodikum vycházelo minimálně 4x ročně, mělo určitý minimální náklad apod.). Poštovní ředitelství vymezilo několik tarifních období, která určovala, kam do zahraničí lze časopis zasílat. V I. a II. tarifním období bylo možno zasílat periodikum do následnických zemí Rakouska – Uherska a Německa. Ve III. a IV. období (Osvěta lidu) šlo zasílat pouze do Rakouska. Redakce Osvěty lidu ve III. tarifním období platila poštovné 2 halíře za kus bez omezení váhy.³²³

³¹⁹ Je národní povinností udržeti český krajinový tisk. *Osvěta lidu: List Národního souručenství*. 1940, roč. 43, č. 3, s. 1.

³²⁰ tamtéž, s. 1.

³²¹ *Osvěta lidu: List Národního souručenství*. Hradec Králové, 1940, roč. 43, č. 31.

³²² *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v župě Královéhradecké*. Hradec Králové, 1927, roč. 30, č. 75.

³²³ ŠTEFEK a Jan KYPAST. Československo 1918 - 1939. [online]. 2005, s. 5 [cit. 2015-04-14]. Dostupné

Závěrečné období Osvěty lidu bylo už velmi stabilní. Ustálilo se působiště redakce, cena předplatného, periodicita, majitel, vydavatel a tiskárna. Kdyby nepřišla další světová válka, je velmi pravděpodobné, že Osvěta lidu by fungovala i dál. Jednalo se o velmi populární časopis, jak vypovídá i vzkaz redakce čtenářům z úvodu roku 1933: „*Jenom Váš nevšední zájem umožnil nám vytvořiti z Osvěty lidu nejlepší krajský list vůbec a nejlepší hradecký list zvláště.*“³²⁴

z:http://www.japhila.cz/hof/0064/web_galerie/novinove/..%5C..%5Cweb_clanky%5Cnovinove_z_namky_uvod_verze01.doc

³²⁴ *Osvěta lidu: Orgán Čsl. národní demokracie v kraji Královéhradeckém*. Hradec Králové, 1933, roč. 36, č. 1.

8. Závěr

Čtyřicet čtyři ročníků Osvěty lidu bylo rozděleno na čtyři období. V prvním se redakce teprve hledala a získávala čtenáře. Byl vysvětlen důvod, proč časopis vůbec vznikl a jakým způsobem byl financován. Drobní živnostníci cítili potřebu bránit se proti náboženské propagandě biskupa Brynychy, a proto založili družstvo, které pokrývalo náklady periodika. Časopis se teprve profiloval a neměl pevnou strukturu. První redaktor Josef Stanislav Hevera plnil stránky čímkoliv, co bylo do redakce zasláno. Ve druhém období začínala Osvěta lidu v podstatě od začátku. Nový redaktor a majitel Alois Hajn se rozhodl přesídlit s časopisem do Pardubic, které měly vlastní knihtiskárnu a mohl tak za stejné náklady navýšit periodicitu. Ovšem hned prvními články o Pardubicích si zneprátnil tamější obyvatele, protože srovnával rozdíl mezi Pardubicemi a Hradce Králové, přičemž Pardubice nazval velkou nemoderní vesnicí. Postupem času však časopis získal množství předplatitelů a podporu radikálně pokrokové strany. Předposlední období bylo ve znamení krize. Po válce vše mnohonásobně zdražilo a náklady vzrostly o stovky procent. Všechen regionální tisk neustále zvyšoval předplatné a některé plátky musely být zrušeny. Osvětu lidu ale pomohla Československá národní demokracie, která vznikla po válce a navazovala na názory Strany státoprávně pokrokové. Osvěta lidu tak vstoupila do svého posledního období, které se ukázalo jako velmi stabilní. Ustálila se periodicitu, výše předplatného i sídlo redakce.

Informace z bibliografických údajů Osvěty lidu ze studijního fondu společenskovední knihovny Muzea východních Čech se ukázaly velmi nepřesné. Lišily se hlavně letopočty u jednotlivých podtitulů. Podnázev Politický týdeník pro severovýchodní Čechy nefiguroval pod titulem Osvěta lidu po dobu dvou let, jak uvádí bibliografie. Ještě v roce 1897 došlo ke změně podtitulu na Politický týdeník pro severovýchodní a východní Čechy. Stejně nepřesnosti se objevily i u vydavatelů. Alois Hajn byl vydavatelem delší dobu, než uvádí bibliografie. Vydavatelské družstvo „Osvěta lidu“ v Hradci Králové se stalo vydavatelem už v říjnu 1919 a ne v roce 1920, jak opět uvádí zdroj ze společenskovední knihovny. Tato diplomová práce by proto mohla posloužit právě pro zpřesnění těchto údajů, navíc je ojedinělá svým rozsahem a podrobností, protože žádné jiné regionální periodikum nebylo ještě podobným způsobem zpracováno.

Po celou dobu svého působení bylo periodikum spjato s regionální politikou. Po příchodu Aloise Hajna se Osvěta lidu stala mluvčím Radikálně pokrokové strany, která propagovala program rozsáhlých reforem veřejného a politického života. V roce 1908 se stala součástí České strany státoprávně pokrokové, jež zastupovala především část české inteligence a střední vrstvy. Po I. světové válce došlo ke sloučení této, a několika dalších politických stran, a vznikla Československá národní demokracie. Tento vývoj poukazuje na to, že Osvěta lidu se držela stále jednoho programu a přesvědčení od svého vzniku až do svého konce. Měnící se podtituly korespondovaly se změnami v politickém spektru.

Kromě faktů týkajících se přímo časopisu přináší tato diplomová práce mnoho zajímavostí nejen o Hradci Králové a Pardubicích. Osvěta lidu na svých stránkách referovala o městských rozpočtech, investicích a politické náladě na radnicích. Stavby, které dnes vnímáme jako běžnou součást města, tenkrát existovaly pouze na papíře a teprve se uvažovalo o jejich vzniku. Z těchto staveb jmenuji Spojené koželužské závody A. J. Nejedlý v Kuklenách, které jsou dnes určeny k demolici, Státní koželužskou školu (dnešní SPŠ, SOŠ a SOU Hradec Králové) a v neposlední řadě hradeckou vysokou školu, která předcházela dnešní Univerzitě Hradec Králové. Samotné periodikum je zdrojem mnoha informací a může být nezanedbatelným pomocníkem při různých výzkumech.

9. Seznam pramenů a literatury

DOMEČKA, Ludvík. *Historie žurnalistiky královéhradecké: (časopisy vydávané v Hradci Králové a v okolí)*. Hradec Králové: Nákladem Kraje královéhradeckého, 1924.

HAJN, Alois. *Komunální program Československé národní demokracie*. Praha: Tiskový odbor Československé národní demokracie, 1919.

HAJN, Alois. *Život novinářův: 1894-1930*. Praha: Svaz národního osvobození, 1930.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Vyd. 2., V Karolinu 1., dopl. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2013.

Historie Národního sjednocení. *Národní sjednocení* [online]. 2010 [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: <http://www.narodnisjednoceni.cz/historie.htm>

Historie třídy Míru. *Pardubický kaleidoskop* [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://ipardubice2.sweb.cz/historie/trmiru.html>

Hlas lidu: Politický list pro severovýchodní Čechy. Hradec Králové: Vydavatelské družstvo "Lidová osvěta", 1896.

CHRZ, Vladimír. *Metafory v politice*. 1. vyd. Praha: Psychologický ústav Akademie věd České republiky, 1999.

KOUTSKÝ, Otakar. *Domácký průmysl ve vých. Čechách*. Pardubice: Osvěta lidu, 1904.

Lidové noviny: Nezávislý deník založený 1893. *MAFRA a.s.* [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <https://predplatne.lidovky.cz/tistene-predplatne/plne-predplatne>

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Hana Loupová. Praha: Portál, 2009.

Minimální mzda od 1.1.2015. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/19457>

Nezávislost: Příloha "Osvěty lidu" pro organizace státoprávněpokrokové ve východních Čechách. Pardubice, 1914.

OLŠANSKÁ, Věra. *Cesta k osvobození: Nástup fašismu 1933-1939*. Praha: Městská knihovna v Praze, 1974.

Osvěta lidu. Neperiodický list pro severovýchodní Čechy. Hradec Králové, 1896-1941.

Osvěta lidu městu Hradci Králové: k 28. říjnu 1922. Nový Bydžov: Osvěta lidu, 1923.

PÁLENÍK, Ondřej. *Zveřejňování informací o obětech trestné činnosti po novele "náhubkového" zákona: Ochrana osobnosti a svoboda projevu*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce JUDr. Mgr. Martin Škop PhD.

Paměť a dějiny: Revue pro studium totalitních režimů. PD. Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, 2009, roč. 3.

POKORNÝ, Jan a Juraj HANULIAK. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009.

Pravidla českého pravopisu: s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Knihtikárna c.k. školního skladu, 1913.

Program Československé národní demokracie: Schválený valným sjezdem strany dne 25. března 1919. Praha: Tiskový odbor Československé národní demokracie, 1919.

PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2004, 578 s.

REJZEK, Jiří. K formální adaptaci anglicismů. *Naše řeč* [online]. 1993, roč. 76, č. 1 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7106>

RODR, Josef. *Lidé hradeckého spektra: 2. sv.* Hradec Králové: TOPS - Jan Rumlar, 1995.

SAKAŘ, Josef. *Dějiny Pardubic nad Labem: Zřízení městské do roku 1900*. Pardubice, 1924.

SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008.

SLAVÍK, František Aug. *Osvěta Lidu: O Jednotě Bratří Českých*. Praha: Jana Otty, 1874.

SLAVOMÍR, Horák. Pardubické památky: Třída míru a okolí. In: [online]. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z:<http://www.slavomirhorak.net/news/pardubice-pamarky-trida-miru/>

Státní oblastní archiv v Zámrsku, Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Archiv obce Probluz, *Pamětní kniha obce Probluz*, národní archivní dědictví 1211, identifikační číslo 1 (digitalizované)

ŠEBEK, František. Přehled dějin Pardubic. In: *Pardubický svět* [online]. 2010 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.pardubice.cz/historie-pardubic>

ŠTEFEK a Jan KYPAST. Československo 1918 - 1939. [online]. 2005, s. 5 [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: [http://www.japhila.cz/hof/0064/web_galerie/novinove/... %5C.. %5Cweb_clanky%5Cnovinove_znamky_uvod_verze01.doc](http://www.japhila.cz/hof/0064/web_galerie/novinove/...%5C..%5Cweb_clanky%5Cnovinove_znamky_uvod_verze01.doc)

SVK HK: Regionální periodika. [online]. [cit. 2015-03-03]. Dostupné z: http://aleph2.svkhk.cz/F/NSXHFJU9A8K3E728PREKGIGET3AURXCAEURJSTS83NG1RQHHLE-58880?func=accref&acc_sequence=007259596

Úředníkům může vzrůst plat o 10 procent (Právo). In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2015-03-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/20220>

Východočeský deník. Neperiodický list. Pardubice, 1914.

Zprávy České archeologické společnosti při ČSAV = Annonces de la Société Tchèque d'archéologie: Archeologie v regionálním tisku. Praha, 2010.